VINCENTII

CONTARENI
DE FRUMENTARIA
Romanorum largitione
LIBER,
In quo ea præcipuè, quæ sunt à
JUSTO LIPSIO
cum in Electis, tum in Admirandis de eadem prodita, examinantur.
Ejusdem
DE MILITARI ROMANORUM STIPENDIO
Commentarius.

VESALIÆ,

Typis, ANDREÆ ab HOOGENHUYSEN, Typogr. Ordin.
M. DC. LXIX.

167

Plurimùm Reverendo, Clarissimo & Doctissimo

Viro,

Dn. CHRISTOPHORO WITTICHIO,

SS. Theolog. & Philosophiæ Doctori, illiusque in Illustri Academia Neomagensi Professori Celeberrimo.

REdit ad te, Vir Clarissime, VINCENTII CONTARENI presens quod cernis OPUSCULUM, quod mecum pro summo tuo in rem literariam affectu, nō ita pridem communicare dignatus es. Illius encomiastē ut agam, mearum nec est virium nec partium. Sibimet ipsi abundè illud sufficit, nec apud æquos Censores alieno indiget præconio. Typis de novo describere duxi operę pretium, ut

 sic

ſic & doctiſſimi autoris honori litarem, & multorum deſideriis ſatisfacerem. Tibi verò illud conſecrare & volui & debui, ut ita pro beneficiis maximis, quibus me meoſque hactenus citra demeritũ proſequutus es, aliquale apud te extaret τεκμήριον Quod uti non dubito, quin æquo animo ſis laturus, ita obnixè rogo, ut me ac hoſce meos conatus benivolo vultu porrò aſpicere digneris. Dabam Veſaliæ. 26. Junij Anno 1669.

Tibi ad quævis obſequia paratiſſimus

ANDREAS AB HOGENHUYSEN.

160

ILLVSTRISSIMIS ATQVE EXCELLENTISS. TRIVMVIRIS.

Patauino Gymnaſio moderando

M. ANTONIO MEMO D. MARCI PROC.
ANTONIO PRIOLO ÆQVITI ET D. MARCI PROC.
ANDREAE MAVROCENO SENATORI.

Vincentius Contarenus
S. P. D.

SI generis veſtri claritatem ſpecto Ill.mi atque Excell.mi Trium viri, earum gentium familiæ veſtræ ſunt, quæ præcipua inter Italicas noblitate cenſentur. Si dignitatem; omnes honeſtiſsimum, plerique ſummo proximum in REP. VENETA locum obtinetis. Si propenſam ad bonarum arti-

artium ſtudia juvãda voluntatem; ea fidei veſtræ publicè ſunt commendata. Si quantum vobis præ, cipuè debeam; muneris veſtri eſt-quod honeſto fruor otio, quod unis, ut ſemper optavi, litteris vaco, quod apertus mihi à vobis eſt curſus ad laudem, atque adeo, niſi per me ſtet, ad immortalitatem, cum ſex abhinc annis doctrinarum omnium principibus me in Patavina Academia collegam adjungendum cenſuiſtis. Quamobrem cauſſas, cur inſcribi aliquid vobis debuerit depromptum è ſtudiis meis, cur quæram, aut comminiſcar, nihil eſt. Cum enim de vobis cogito, ſatis multas, & quidem graves reperio. Cum autem vires meas conſulō, quid ſciam, quid ſuſceperim, quid præſtiterim; venit in

men-

mentem vereri, non dicam, ne vobis, quorum eſt incredibilis humanitas, ſed ne forte aliis nomine veſtro ad libelli hujus commendationem videar abuti. Quos in litteris progreſſus fecerim, mei judicii non eſt; id unum ſcio, tam multis partibus eſſe plura, quæ neſciam, ut quidquid id eſt viæ quod confeci, præ eo quod reſtat, puncti inſtar ſit. Præterea in tam difficili verſor argumento, ut vel me judice, eximium JUSTI LIPSII ingenium fatigarit. Quid igitur putem præſtare poſſe me Amplitudine veſtrâ non indignum, & loci claritate, quem poſt SIGONIUM. V. C. à me teneri voluiſtis? Ut nihil præſtem, conari juvat, nervosque omnes intendere, ut quod Vobis pro immortalibus

veſtris in me beneficiis debeo, ſaltem voluiſſe videar aliqua ex parte diſſolvere. Cujus autem ſtultitię fuerit, vos publicos litterarum patronos, æſtimatores induſtriæ, judices ingeniorum adeo negligere, ut quæ propria veſtra cognitio eſt, eam aliis tribuam, & judicare prius quemquam de me, quam Vos ſelectos judices malim? Nam obſcura, multisque implicata difficultatibus quæſtio, & magnum in litteris LIPSII nomen faciunt, ut mihi opus ſit latere in tutela, & præſidio dignitatis veſtræ. Magnum enim & anceps ineo certamen cum gratioſo adverſario, qui ingenii atque induſtrię opinione omnium ferme animos jampridem occupavit. Male igitur mecum agatur, ni Vos habeam

beam patronos, quorum me recreet virtus, reficiat humanitas reverentia confirmet. Spero etiam fore, ut me vobis conciliet PETRUS BEMBUS, cui Vos ut patria, ſic hiſtoria conjunxit; qua res præclare à majoribus veſtris bello & pace geſtas immortali memoriæ conſecravit. Qui igitur alteram ejus beneficio, non pecuniæ ſed gloriæ, quæ vobis eripi nullo modo poſſit, hæreditatem creviſtis, ei optime merito gratiam referetis, ſi quod mihi otium facitis, id vobis non modo volentibus, verum etiam faventibus in ejus fama ſarta tecta tuenda conſumpſero. Id enim ago, molior quidem certe, & hunc libellum, quo mihi viam muniat, præmitto. Is poterat, fateor, & primi

diu-

diutius & acriore ſtudio perpoliri, ne cetera à fronte, quam nomen veſtrum ornat, diſcreparent. Sed in tanto frugum proventu, quo anno Ceres peregrinata eſſe his regionibus videtur, mea ego frumenta premere non debui, ſed potius Romanorum exemplo largiri, ut ubere annonâ quemadmodum corpora, ita ingenia alerentur. Hoc enim conſilio me ad ſcribendum contuli. Quod ſi id ſum, quod volebam, aſſequutus, Vobis ſecundum Deum referri acceptum volo: ſin minus, hoc ſaltem aſſequar, ut apud omnes teſtatum relinquam, me, quantum vobis debeam, intelligere. Valete.

Patavij Pridie Kal. Sextiles cIↄIↄcIX.

GLI Eccellentiſſimi Sig. Capi dell' Eccelſo Conſeglio di X. infraſcritti hauuta fede dalli Sig. Reformatori dello Studio di Padoa, per relatione à loro fatta dalli doi à queſto deputati, cioè del R. P. Inquiſitor, & del Circ: Secretario del Senato Gio Maravegia, che nel Libro intitolato *Vincentii Contareni De frumentaria Romanorum largitione liber &c.* non ſi troua coſa contraria alle leggi, & è degno di ſtampa, concedono licentia, che poſſi eſſer ſtampato.
Datum die 13. Auguſti 1609.

D. Benetto Sanudo
D. Filippo Bembo — Capi del' Eccelſo Conſ. di X.
D. Lorenzo Marcello

Excellentiß. Conſ. X. Secretarius
Io. Baptiſta Padauinus.

INDEX CAPITUM.

PRÆCIPVA QUÆDAM Disputationis Capita, in quibus Contarenus a LIPSIO dissentit.

Capite I.

1 *NON esse id initium frumentariæ largitionis, quod tradit Lipsius primo Electorum Cap. VIII. ex* LIVIO *qui de largitione verbum nullum facit.*

2 *Integrum Plinij e libro* XVIII. Cap. III. *locum de Marcij largitione frustra à Lipsio emendari.*

Cap. II.

3 *Nulli esse culpæ affinem, neque ab aliorum scriptorum consuetudine discedere* APIPANUM, *cum affirmat lege Sempronia datum plebi frumentum* ἀπὸ τῶν κοινῶν, *de publico.*

4 *Legem Semproniam non modo ante Syllam fuisse abrogatam, sed tres præterea de frumentaria largitione, aut promulgatas aut latas ante Syllanam dominationem.*

5 *Legem Terentiam, quam significat Mar-*

Cap. III.

Cap. IV.

um,

um, ut in Admirandis Cap. X. lib. II. *quæ utraque initia confirmat veterem testimoniis, neque tamen eorum pugnam dirimit.*

13 *Potuisse Lipsium animadvertere fabulas cani à vetere Persii interprete, cum in Satyram* III. *significatum ait panem fiscalem ab eo, qui Satyra V. frumentariam largitionem agnoscit.*

14 *Lapi Lipsium in IVVENALIS loco interpretando, non modo quia poeta reclamat Satyra VII. verum etiam quia ipsemet secum pugnare videtur, cum in TACITI Annalium Librum IV. de pane vænali hæc scripta docet.*

15 *Vitiosam esse eam concludendi rationem, qua utitur Lipsius in VICTORIS loco. Si collegium pistorum a Trajano, ergo & panis fiscalis.*

Cap. V.

16 *Æque vitiosam esse alterā, qua utitur, ut ostendat modum frumenti minimū fuisse modios senos, quia Marcius apud SALVSTIUM ut exilem modium quinum largitionem criminatur.*

Fal-

Cap. VII.

pidis exemplar frustra emendare conatum.

23. *Vitiosa tertia Lipsij argumentatio. Auxit Tiberius* TACITO *teste libro Analium* VI. *numerum frumenti; & frumentantium igitur.*

Cap. VIII.

24. *Ædiles frumentaria curatione solutos lege Terentia, quam Sempronia verisimilius videri.*

25. *Turranium titulo annonæ præfectum, revera Augusti in hac curatione Vicarium fuisse, contra quam Lipsius sentiat in Electis, & in* TACITI *Annalium lib. I.*

Cap. IX.

26. *Viariam legem à Curione esse jactatam, non vineariam, ut Lipsius vult,* COELII *locum ex epistola ad Ciceronem corrumpens.*

Cap. X.

27. *Africani frumenti modum a Lipsio neq; in Electis, neq; in admirandis satis fuisse investigatum.*

28. *Potuisse Lipsium animatvertere Iosephi*

in

in Agrippæ oratione ad Iudæos caussæ sæpe servire.

VICTORIS locum de Ægyptio frumento à Lipsio corrumpi, ut inuitum Iosephum servet. 29

Multos veterum scriptorum locos trahi à Lipsio repugnantes ad frumentariam largitionem, quacum nihil illis rei est. 30

VINCENTII CONTARENI

De frumentaria Romanorum largitione

LIBER.

SI qui ſunt, qui cupiant recta graſſari ad gloriam, neque ex aliena ignominia famam aucupentur, in his ego nomen profiteor meum. Semqer enim in ea fui ſententia, ut exiſtimarem, qui ex alienis incommodis ſua comparant commoda, violari ab iis hominum inter homines ſocietatem, & dari non obſcura pravi atque obtuſi ingenii argumenta. Quippe cum re ipſa fateantur, præciſam ſibi eſſe omnem ſuper ceteros eminendi ſpem, ni aliorũ ruina ſe fulciant, atque attollant. Sed vt docent officiorum magiſtri, incidunt tempora, cum, quæ turpia & iniuſta ſunt, fiunt contraria, & viros bonos

bonos, excelsoque animo præditos decent Neque enim qui serviunt communi utilitati, sapientum iudicio sunt ulli culpæ affines, si facere non possunt, quin de aliena fama quid detrahant: & fuit laudabile Romæ institutum, priusquam odiis, atque ambitu corrumperetur, commendationem ætatis ab accusatione ducendi. Itaenim fiebat, ut qui legibus coerceri non poterant, pœnæ saltem, atque ignominiæ metu a malefactis deterrerentur. Sed & ad arcendam, propulsandamque iniuriam deprimere eum, a quo infertur, licet; non modo si nos ipsi lædamur, aut cognatione, & familiaritate nobis conjuncti, sed etiam si alii, qui ope nostra egeant. quod officium qui prætermittunt, dum vitant vitium, in contrarium incurrunt. Hæc faciunt, bona ut spe sim, & iudicibus non iniquis caussam meam me probaturum confidam: qui cum publicæ utilitatis, tum civis mei tuendi studio incensus diem IUSTO LIPSIO V.C. dicere aude-

 am.

am. Agitur enim caussa veritatis, quam ut scopum habent omnes propositam, qui bonis artibus operam navant. Pro ea qui mendacium obtrudi alicui patiuntur, non minus violant officium, quam qui ab ægris, ut medici famæ parcant, venenatum poculum exhauriri sinunt. Agitur etiam caussa PETRI BEMBI, qui fuit splendor Italici nominis, & patriæ ornamentum. Is à IUSTO LIPSIO, quem non modo non læserat, sed ne natum quidem scire potuerat, accusatus, & mortis exceptione usus ita à plerisque absoluitur, ut damnentur Itali, qui dolorem suum tam lente ferunt, & Germanis defensi BEMBI gloriam non invident. Hanc igitur maculam Italico nomini, civibus meis, & BEMBO præcipue impositam ut delerem, statui mihi omni ope enitendum, atque ut Græci dicunt, καὶ χειρὶ καὶ ποσὶ καὶ πάσῃ δυνάμει. Quamquam autem quæ nunc instituitur de frumentaria largitione disputatio, potest prima fronte

te videri ἀποσδιόνυσα, atque à suscepto Bembi patrocinio remota; qui tamen consilij mei rationem perspexerit, non dubito, quin fuisse id tutissimum, necessarium certe fateantur. Cum eo enim res mihi futura est, qui ab ubere ingenij, atque industriæ fonte ad tantam profluxit hominum existimationem, ut altior videatur omnium censura, & unus ex omnibus nulli errori obnoxius: scilicet Olympi similis cujus verticem astris propiorem, quam terris negant ullis obduci nudibus, ullis perflari turbinibus ventorum. ut verendum sit maximopere, ne præjudicia de tanti viri doctrina veritati ad animum aditum præcludant, meque nequidquam clamante, ac repugnante loqui è tripode tunc etiam videatur, cum è plaustro jactat in BEMBUM maledicta verius, quam crimina. Quare faciendum est, ut muniam mihi ad defensionem viam & ad fidem; atque hominem esse LIPSIUM ostendam, ad cujus diligenti-

am

am. Agitur enim caussa veritatis, quam ut scopum habent omnes propositam, qui bonis artibus operam navant. Pro ea qui mendacium obtrudi alicui patiuntur, non minus violant officium, quam qui ab ægris, ut medici famæ parcant, venenatum poculum exhauriri sinunt. Agitur etiam caussa PETRI BEMBI, qui fuit splendor Italici nominis, & patriæ ornamentum. Is à IUSTO LIPSIO, quem non modo non læserat, sed ne natum quidem scire potuerat, accusatus, & mortis exceptione usus ita à plerisque absoluitur, ut damnentur Itali, qui dolorem suum tam lente ferunt, & Germanis defensi BEMBI gloriam non invident. Hanc igitur maculam Italico nomini, civibus meis, & BEMBO præcipue impositam ut delerem, statui mihi omni ope enitendum; atque ut Græci dicunt, καὶ χειρὶ καὶ ποσὶ καὶ, πάσῃ δυνάμει. Quamquam autem quæ nunc instituitur de frumentaria largitione disputatio, potest prima fron-

te

te videri ἀποσδιόνυσας, atque à ſuſcepto Bembi patrocinio remota; qui tamen conſilij mei rationem perſpexerit, non dubito, quin fuiſſe id tutiſſimum, neceſſarium certe fateantur. Cum eo enim res mihi futura eſt, qui ab ubere ingenij, atque induſtriæ fonte ad tantam profluxit hominum exiſtimationem, ut altior videatur omnium cenſura, & unus ex omnibus nulli errori obnoxius: ſcilicet Olympi ſimilis cujus verticem aſtris propiorem, quam terris negant ullis obduci nudibus, ullis perflari turbinibus ventorum. ut verendum ſit maximopere, ne præjudicia de tanti viri doctrina veritati ad animum aditum præcludant, meque nequidquam clamante, ac repugnante loqui è tripode tunc etiam videatur, cum è plauſtro jactat in BEMBUM maledicta verius, quam crimina. Quare faciendum eſt, ut muniam mihi ad defenſionem viam & ad fidem; atque hominem eſſe LIPSIUM oſtendam, ad cujus diligenti-

am

am &judicium aliquid poſſit accedere. Quod ſi aſſequor; de eodem oleo, atque opera conſulatum veritatis amantibus; iis præſertim, qui aut diſtricti gravioribus negotiis, aut in aliarum artium tractatione occupati ita divertunt ad noſtras, ut ſingula examinare per otium non poſſint. Hi enim ſunt in primis idonei, qui fallantur; præſertim in legendis LIPSII libris, in quibus multa a vero abhorrentia ſub veri perſona latent. Ea omnia qui velit excutere, provinciam ſuſcipiat eo graviorem, quo eſt difficilius refellere mendacium, quam dicere. Mihi ſane ſatis ſuperque erit pauca è plurimis in medium afferre, ut ex iis conjectura de ceteris fiat. Familiam ducet hæc de frumentatione diſputatio: ſequentur variæ lectiones meæ, in quibus interdum a Lipſio diſſentiam. Hæ dum deſcribentur, inſtitutam abſolvam BEMBI defenſionem, daboque operam, ut omnes intelligant, LIPSII cenſuram, ne quid gravius dicam, eſſe leviſſi-

mam.

mam. Cogent agmen libri de FALSA magnitudine Romana, quibus ADMIRANDA oppugnabo, & illos præcipue gigantum more congeſtos auri montes non fulmine, ſed ſolo veritatis fulgore diſijciam. Quo fiet ut non modo undique tecta ſit apologia, ſed par etiam pari referatur; & qui Venetam PETRI BEMBI hiſtoriam damnavit, ejus fabulæ de magnitudine Romana explobatur, Vrbe ipſa, ut ſpero, favente, de cujus gloria plurimum detrahitur, cum laudatur falſo. Hæc ſcripſeram Lipſio ſuperſtite, cum nihil mihi eſſet optatius, quam ne quid illi humanitus accideret, antequam hi libri ederentur. Primum ne cui forte ſermones darem de me; citare Lipſium, cum ſiſtere ſe, & reſpondere vadato non poſſet; quocum vivo congredi auſus non eſſem, cum eo mortuo larvarum more luctari. deinde ut ſummum virum, qui multo ante, quæ vocarem in controverſiam, eſſet meditatus, ſecũq; animo peregiſſet,

egiſſet, non imparatum haberem adverſarium, atque ita citius è conflictu noſtro ſcintillæ veritatis emicarent. Conflictum dixi, litterarium tamen, in quo, ut homines decet honeſto loco natos, & litteris informatos ad humanitatē ſolis rationum, ac teſtimoniorũ momentis nos confodiſſemus. Sed cũ MARCUS VELSERUS II. Vir Auguſtanus nobilitate, dignitatis gradu, & eruditione illuſtriſſimus ſcripſiſſet ad me vixiſſe Lipſium, ita ſum commotus, ut haſtas, quod ajunt, abjecerim, & hunc ipſum libellum, qui in eo jam erat, ut imprimeretur, librariis extorſerim. Et tamen denuo non modo amicorum, ſed virorum etiam graviſſimorum auctoritas me adduxit, ut eum edi paterer. Ita enim diſputabant. unam eandemque eſſe nunc, & fuiſſe olim cauſſam veritatis: imo eo nunc deteriorem, quod quæ damnari potuiſſent a Lipſio ſuperſtite, quaſi ſancita ejus morte, in hominum animis altiores in dies agerent radices.

Has

Has nemo si evelleret, ne pugnare cum mortuo videretur, quam esse veritati emergendi unquam reliquam spem? Turpius eam mortuo, quam vivo proditum iri. Neque deterritum hac religionem eum Lipsium, quo de ageremus, quin tristem in Bembum censuram exerceret. Quid igitur me ipse morarer, ac ne Lipsij quidem vestigiis auderem insistere? Æternam adversus falsum, & libros, quibus proditur, esse auctoritatem. Quod erat facturus, si licuisset, Lipsius, ut scripta sua purgaret, id ego si facerem publico bono, optionis potius, quam hostis munere fungerer. *S*ed & habiturum gratiam, si sentiat, excoqui à me, quod in auro suo est, purgamentorum ac sordium. Neque esse verendum, ne viri prudentes apologiæ securum fucum facere. & insultare in mortuum audacius me putent. Neq; enim cum Lipsio actum esse tam male, ut non egregios disciplinæ suæ alumnos reliqerit, qui, quo par est, animo docto-

doctoris decreta, & memoriam colant. Hi certatim ne pro magistro vadimonium obeant, neu multi in me pro uno cooriantur, id vero esse verendum. Quis enim repressos præclaros illos impetus, aut restinctum credat ardorem animorum, quem præ se tulerunt, cum est Lipsius à Lampugnano petitus? Scire me, quam multi sint ejus patrocinium professi per id tempus, si quidem ipse adversarium contemnere, nec responso dignari instituisset. Nec defore, qui nullis obstricti grati animi vinculis, si minus pro Lipsio, at pro veritate meo exemplo omnem dimicationem subeundam meq; amice monitum ingenti beneficio sibi obstringendum putent. Quod igitur Lipsius vixisset, id minus nemini quam mihi ipsi conducere, cui soli cum solo congrediendi spe erepta multo acrior cum pluribus immineret pugna. Si Lipsii sententiam in disquisitionem vocarem, facturum me item ut Cadmum, qui satis mortui draconis dentibus, ar-

matas

matas acies in se vidisset insurgere. Sed illi sessisse prospere, quod in se ipsas ferrum convertissent: mecum bene actum iri, si pauci in me conspirarint Licere mihi defugere hanc pugnam, si male odisse Lipsium, videri velim. Nam futuros, qui hoc sibi persuadeant, si eo rebus humanis exempto arma posuero, perinde ac si mihi esset ereptus; in quibus autem lapsus est humanitus, quorum odium præ me semper tuli, ea serpere in dies longius sivero. His illi cum me obtudissent, eo tandem perpulerunt, ut dicerem, fore me in eorum potestate; quin si hæc probari viderem viris doctis, reliqua etiam, in quibus à Lipsio dissentio, esse editurum. Aleam igitur, quam dicunt, jacio, atque hoc de frumentatione commentario liberare incipio fidem meam. In eo cœpi non omnia persequendi consilium, sed ea tantum, quæ aut censura, aut luce indigebunt.

Hoc volui primum, nescius lector ne esset, quem præterea monitum volo, sæpe fore, ut iisdem utar scriptorum veterum locis, quos attulit Lipsius: aut qui sunt ejusmodi, ut cum magis idonei nulli reperiantur ad hanc rem illustrandam, sine illis manca, & mutila sit disputatio: aut quia possunt retorqueri in Lipsium, & ad eum confutandum adhiberi: aut quia in illis examinandis est non parvus diligentiæ meæ relictus locus. Ut igitur Attici, Strabone teste, quas veteres fabri negligentius excoxerant, massas recoquendo grandæ operæpretium fecerunt: ita spero fore, ut ex veterum locis, quos attulit Lipsius, denuo examinatis, multa eruantur, quæ ipse præteriit, aut quæ ipsum præterierunt. Sed verborum jam satis est, ad rem ipsam veniamus.

De

De origine, & progressione frumentariæ largitionis, dum fuit arbitraria.

Cap. I.

FRumenti largitio, quam frumentationem etiam dixere, quid veteribus fuerit, nomen ipsum satis indicare non potest. Nam & largiendi ratio una atque altera. & frumenti genera multa fuerunt. Donare non modo is dicitur, qui gratis dat; verum etiam qui ex pretio aliquid detrahit. Quin vetustissimum hoc fuisse largitionis genus fatebitur, qui ejus tempora diligenter observarit. Principio enim Senatus, & magistratuum arbitrio frumentum datum est levissimo pretio in modios æstimatum: largitio deinde sancita est legibus. quarum postrema gratis primum dedit. Hæc arrisit Imperatoribus, & habita inter imperij fundamenta diurno tandem pane mutata est. Frumentationis autem nomen non nisi post latas leges, ut mihi quidem videtur, usurpari cœptum,

ptum, Auguſti præſertim ævo celebra-
tum eſt. Largitio enim rara & incerta,
& quandam retinens venditionis ſpe-
tiē novum nomen nullū deſideravit. At
ſtatam, & multo quam ſolitum eſſet,
frequentiorem, ad plures pertinentem,
& quod caput eſt, plerunque gratui-
tam ſuo vocabulo ſæpius appellatam
eſſe, quis neget? ſed miſſis nominibus,
quatuor, quæ propoſuimus, largiti-
onis tempora ſigillatim perſequamur.
Ante omnia origo & initium indagan-
F dum eſt. Qua in parte agit Lipſius ſa-
ne liberaliter: cum ad unum, & alte-
rum aliquot annorum ſpatio dirempta
digitum intendat. Nam Senatum ſta-
tim poſt reges exactos ex Livio lib. II.
largitionis hujus auctorem facit anno
V. C. CCXLVI. Idem Plinium ſequu-
tus lib. XVIII. hanc M. Marcio Ædi-
li laudem tribuit, qui poſt annum
V. C. CCLX. ædilitiam geſſit. Quod
fit, ut inter utrumque initium anni mi-
nimum XV. intercedant. Scilicet ut
quædam flumina, ita frumentaria lar-

gitio à duobus diversis fontibus, & capitibus manat. Quod mihi tamen longe secus videtur, qui duorum initiorum falsum unum, dubium & incertum esse alterum autumo. Falsum Livianum: ita enim sane appellemus; quanquam de eo Livius, ut mea fert opinio, ne cogitavit quidem, cum illa scriberet. *Multa blandimenta plebi per id tempus ab Senatu data. Annonæ in primis habita cura; & ad frumentum comparandum missi alii in volcos, alii Cumas.* (Nam quod legit Lipsius, *Æquos*, adulteriū procul dubio est.) Quid eum adduxerit, de largitione ut hic actum putaret, facile quivis conjectura assequatur. Nam & blandimentum vocatur à Livio annonæ cura; & in eorum, quæ largitiones proculdubio fuerunt, numerum refertur: salis leviore pretio publice dati, portoriis quoque ac tributis plebis liberatæ, quæ Halicarnasseo etiam lib. V. δημοτικὰ *popularia*, & φιλάνθρωπα πρὸς τοὺς πένητας beni-

benignè, atque humaniter populo præstita videntur. Veruntamem quæ contradici possint, non modo plura, sed etiam graviora sunt. Ut enim si omnes ad unam largitiones esse blandimenta quis velit, ei ego admodum non repugnarim: ita blandimenta omnia esse largitiones, neque ego, nec sanus quisquam dederit. Neque enim retro res commeat; cum duorum, quæ inter se comparantur, pateat alterium latius; hoc generis, illud formæ obtineat locum. Quam multi enim sunt, qui verbis aut factis blandientes nihil largiantur? Qui vero astipulari Lipsio videtur Halicarn. is aperte adversatur, cum largitiones ab annonæ cura, scriptione, temporibusq; discernit. Prodito enim plebem levatam esse tributis, ac vectigalibus, quanquam proprius ille erat de largitionibus agendi locus de annona tamen ne verbum quidem, nisi post interjectam bene longam, & multis versibus explicatam rerum obsessa jam urbe gestarum narrationem: satis ut indi-

indicet, neque hanc ſibi largitionem videri, neque iis aſſentiri, pui prodederent, miſſos antequam urbs obſideretur, in Volcos & Cumas, qui frumentum ad urbem convehendum curarent. Quamquam utrum ante, an poſt obſidionem ſint miſſi, ad ſuſceptam diſputationem quod attinet, haud in magno equidem ponam diſcrimine. Liuium ſequamur: ſint antea miſſi. Quid eſt? Vtrum ii tantum blandiuntur, qui populum donant frumento, an etiam qui annonæ habent curam? Sane hanc uberem ubique ples cupit: fame autem prope in furorem, rabiemque agitur. Ut enim ait apud Livium Scipio, *fames vltimum humanorum ſupplicium eſt.* Quod ſi quicunque annonæ habent curam, ut blandiantur plebi, largiri cenſendi ſunt; dici vix poterit, quam multæ ſint urbes, quæ nec opinato largiantur. Unæ olim è Græcis omnibus Athenæ, Venetiæ nunc ex Italicis frumento plurimo utuntur importato. Qui ex eo conficiat viguiſſe, aut vigere utro-

trobique frumentarias largitiones, quis eum sibi audiendum putet? Non igitur si frumentaria procuratio suscepta Romæ est à Senatu, atque opera data, ut magna esset in urbe annonæ copia. continuo verum est, frumentũm plebi, aut plane donatum, aut minoris, quam quanti erat, divisum. His bellum accedit, imminensque ab Etruscis urbi obsidio, quæ vel una patres, si quid saperent, ad habendam annonæ curam potuit adducere: ne plebs cum vastari agros, ardere tecta, omnia extra urbem ferri, agique urbem ipsam vexari videret, ad regum obsequium rediret fessa tot malis, quibus si fames accederet, ne dii quidem, ut est apud Livium, servare urbem possent. *Superantur enim*, ut est apud eundem lib. V. *humana omnia mala: famem unam natura vinci non sinit.* Quamobrem Fidenates quoque bello cum Romanis suscepto, ne obsidione cogi ad deditionem possent, frumentum non necessitati modo satis, sed copiæ quoque

que abunde convexerunt. Et Faliscis à Camillo obsessis terebatur tempus neutro inclinata spe, cum frumentum ex ante convecto large suppeteret, ut Livius ipse cujus testimonio in re alioqui clara & aperta uti operæ est, ut controversus locus illustretur, prodit lib. IV. & V. Utrum igitur Fidenates quoque, & Faliscos, anne Romanos quidem esse largitos dicemus? Sed & mirari profiteor me prudentiam patrum, si in tantis angustiis publicum frumentum ad ultimum inopiæ reservandum, stulta indulgentia, urbe nondum obsessa, populo diviserunt. Quod si quis missos dicat per id tempus, qui compararent; largitionem aliquanto post esse factam: eum ego Livianis de eodem bello verbis confutabo. *Obsidio erat nihilominus, & frumenti cum summa caritate inopia.* Nam si frumentum publice est divisum, quæ inopia; si donatum, quæ esse caritas potuit? Quo consilio Senatus frumentum emensus, & largitus est, nisi ut inopiam & cari-

tatem leuaret? summa utraque fuit: largitio igitur nulla. Qui autem de hac fame quæ ab Halicarn. scripta sunt, legerit, non dubito, quin mihi assentiatur. Amplius CCC. hominum M. in urbe obsessa acri annona fatigabantur: ante obsidionem frumenti haud ita multum erat convectum, & brevi absumptum: hostes circumtenebant omnia, & illatus ex agro Pometino commeatus ad paucorum dierum usum vix eos fefellerat. I nunc, & largitionem factam crede, ubi ne erat quidem, quod largirentur. Unum adhuc si addidero ad alterum me initium convertam. Traditus ab antiquis usque ad Livij ætatem inter cetera solemnia mos mansit, bonis vendendis, bona Porsenæ regis vendendi: de cujus origine moris hæc Livius.

Proximum vero est ex ijs, quæ traduntur, Porsenam discedentem ab Ianiculo, castra opulenta, convecto ex propinquis atq; fertilibus Etruriæ arvis com-

mea

meatu, Romanis dono dedisse, inopi tum urbe ab longinqua obsidione: ea deinde ne populo immisso diriperentur hostiliter, vaenisse, bonaq; Porsenae appellata. Hanc ipsam auctionem Halicarnasseus historiarum suarum monimentis mandavit. Qui igitur hasta posita Porsenae bona fortuito oblata, & populo R. donata subjecere praeconis voci, eos putabimus, quae aere sibi suo ac libra empta essent, donasse? Ad alterum jam initium veniamus, quod notasse videtur Plinius lib. XVIII. cap. III. his verbis. *M. Marcius aedilis pl. primum frumentum populo in modios assibus donavit.* Id mihi initium non tam falsum, quam dubium videri pronunciavi. Neque enim constat fuerit M. Marcius aedilis primus Romae, necne fuerit. Si fuit, assentior Lipsio; atque hanc primam largitionem statuo: sin minus, negari non potest, Senatum hanc reliquis omnibus laudem praeripuisse.
Nam

Nam altero ab Ædilibus creatis anno, gerentibus eum magistratum Sicinio, & Bruto, Senatus in summa annonæ caritate, & pecuniæ inopia frumentum levissimo pretio æstimatum populo divisit. Quod ut clarius sit, atque apertius operæpretium me facturum arbitror, si tempora, quæque his gesta sunt, proposuero, non ad corruptam, qua Livius, atque Halicarnasseus, sed ad integram, qua Cicero utitur, annorum computandorum rationem exacta, quæ magna etiam, ni fallor, hanc Romanæ historiæ partem luce perfundet. Anno igitur ab V. C. CCLIX. à regibus exactis, ut Ciceronem pro Cornelio sequutus, favente Deo, aliàs docebo, XV. Vetusius, & Virginius, quo mense incertum, sed ut ex Halicarnassei lib. VI. intelligitur post Kal. Sept. consulatum inierunt.

Anno V. C. CCLX. à regibus exactis XVI. Vetusius & Virginius continuarunt ad Kal. Sept.

Kalendis Septembribus Cassius, &

& Cominius. Coss. Halicarnasseus lib. VI.

Septembri extremo secessio plebis. Halic. lib. VII. initio: ut fallatur Livius, qui Cassium, & Cominium per secessionem plebis inisse tradit.

Decembri mense plebs in urbem rediit.

IV. Idus Decembris Tribuni & Ædiles pl. primum creati. Tribunorum nomina extant, Ædilium intercidere.

Anno V. C. CCLXI. à regibus exactis XVII. ad Kal. Sept. Cassius & Cominius Coss.

Kal. Sept. consulatum ineunt Geganius, & Minucius. His consulibus Livius lib. II. & Halicarn. lib. VII. famem cœpisse volunt ex incultis superiore autumno per secessionem plebis agris. Quamobrem consules providerunt dimissis passim ad frumentum coemendum, non in Etruriam modo, Volscos, & Cumas, sed quæsitum in Sicilia quoque Cumis naves retentæ: in

Volſcos, & Cumas, ſed quæſitum in Sicilia quoque Cumis naves retentæ: in Volſcis ne emi quidem potuit: legati in Siciliam miſſi vere inſequenti, quam Attico more Halicarn: æſtatem vocat, rediere magna frumenti vi advecta, quam partim emerant, partim à Gelone Syracuſarum tyranno dono acceperant. Fames igitur continuat in annum inſequentem. In hunc Marcij, ſi primus ædilis fuit, largitio incurrit.

IV. Idus Decembris Aediles Sicinius & Brutus. Icilius enim qui in Halicarn. hiſtoria Bruto jungitur, eo, qvi ſequitur anno ædilitatem geſſit, Sicinio tribuno pl.. II Anno V.C.CCLXII. à regibus exactis XVIII. ad Kalen. Sept. Coſſ. Geganius, & Minucius, quibus Coſſ. ut primum ver mare aperuit, rediiſſe legatos in Siciliam miſſos credere par eſt, niſi ſi quam patricij fraudem commiſerunt. Agitatum igitur in Senatu, quanti frumentum plebi daretur. Erant, qui partim donan-

nandum, partim vendendum putarent, idque plebs exspectabat. Sed Marcius Coriolanus tribunitiæ potestatis hostis acerrimus qui contra sentiebant, objurgando negavit laxandam annonam, cui Senatus frequens ambitione, atque avaritia corruptus assensus est. Quamobrem ei tribuni diem dixerũt. Plebs ira exarserat, neque erat obscurum suffragio ulturam dolorem suum. Patres igitur ut Marcium eriperent, seque ac potentiam suam sartam tectã adversus crescentem in dies plebis impotentiam tuerentur, omni ope, atque opera enisi sunt. Inter cetera lenimenta factum est S.C. ut frumentum, & res omnes ad victum necessariæ tanti essent, quanti minimi fuissent ante seditionem. Auctores Livius lib. II. Halicarn. lib. VII. Plutarchus in Coriolano. Frumentum gratis ut darent in tanto discrimine à patribus impetrari non potuit; nec de ea re plebs laboravit. Quin pecuniam acceptam pro frumento Siculo. Cassij

rogatione sibi retribui recusavit. Qua de re Livius lib. II. in actis anni CCLXVI. hæc habet. *Cassius ut sibi reconciliaret civium animos, jubere pro Siculo frumento pecuniam acceptam retribui populo. Id vero haud secus, quam præsentem mercedem regni aspernata plebs.* Hæc satis docent, quanta morum postea facta sit labes: cum ritus hic tantis auctus sit tribunitiis largitionibus, ut earum molem ærarium vix ferret; & dissipato Reip. patrimonio pretium etiam levissimum ad ineundã à plebe gratiam remitteretur. Hanc igitur primam reperio certam, & minime dubiam in Romana historia frumenti largitionem. De Marciana quid statuam, non habeo. Si primus Romæ ædilis Marcius fuit, anno ante superiorem facta est; & quidem nõ multo post initam ædilitatem. Cum enim circa brumam inisset, æstate fame laboratum est. Sed Marcium primum hoc honore esse perfunctum velim mihi certa aliqua, & bene firma ratione persuaderi.

Ut

Ut ut est, Plinii, quem recitavi, locus adeo emendatione non eget, ut si quis PRIMUS cum Lipsio legat, non PRIMUM, ut est in vulgatis codicibus, locum proculdubio corrumpat, quæcumq; tandem ejus sententia est, nam multæ esse possunt. Non constat, utrū pretii ratio habeatur, ut hoc dicat Plinius à Marcio frumentum in modios assibus primum donatum; an magistratus, ita ut ante eum nemo ædilis dederit; an repetiti honoris, ut quemadmodum Sicinius iterum tribunatum, ita Marcius ædilitatem gesserit; an largitionis, ita ut prima hæc fuerit. Lipsius reliquas sententias dissimulat, probat postremam, atque ut sola videatur, emendat. Mihi prima iis, quæ proxime scripta erant à Plinio, ad quæ confirmanda Marcii exemplo erat usus, magis consentanea & conveniens videtur. *Iis moribus non modo sufficiebant fruges, verum etiam annonæ vilitas incredibilis erat.* Fateor, qui sive pretium sive magistratum significari hic putet, nihil

interesse, utrum is PRIMUS an PRIMUM legat: sed fatendum illud quoque est, causam Lipsio, cur quidquam mutaret, non fuisse, ne si demus quidem eam esse, quam vult, loci hujus sententiam. Alioqui cum alij sexcenti, tum ille esset rescribendus è lib. XV. Cap. XXV. *Cerasi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuere in Italia. Is primum invexit è Ponto.* Quid si Plinius *primum* dicere, quam *primus* maluit, ad ambiguitatem vitandam, ne quis forte Marcium primum ædilem plebis putaret? Sic igitur statuo, esse emendandi genus vetustis auctoribus in primis perniciosum, quo tollitur verbũ, cujus multæ esse notiones possunt, & supponitur alterum, cujus vis pertinet ad pauciora. Quod si id eo consilio fiat, ut unum tantum significet, ferendum non esse, ne si constet quidem, idipsum scriptorem dicere. Sed nimis diu hæsi in his duabus largitionibus. Tertius L. Minucio Augurino deberi videtur locus, quem tradit Livi-

Livius lib. IV. fame urbem premente præfectum annonæ extra ordinem creatum, in eo magistratu frumentum assibus in modios æstimatum plebi divisisse. Coemerat id frumentum Sp. Mælius privata pecunia ad largitiones faciendas, ut delinita hoc munere plebe, regnum, quod affectabat, facilius occuparet. Sed eo oppresso necdum maturis consilijs, una cum reliquis bonis fuerat publicatum. De eadem re Plinius lib. XIIX. cap. III. *Minucius Augurinus, qui Sp. Mælium coarguerat, farris pretium trinis nundinis ad assem redegit.* Quod ita accipio, ut L. Minucius frumentum Mælianum assibus in modios vænale proponendo, adeo pretium ejus imminuerit, ut brevi tantidem in foro prostaret. Nec quemquam commoveat, quod Plinius far dicit, Livius frumentum. Late enim patet frumenti nomen; triticum, milium, far, hordeum complectitur, uno verbo omnes fruges, quæ legumina non sunt; ut ex Theophrasto docet

Plinius lib. XVIII. Cap. VII. & potest ex Livii, & Halicarnassei locis inter se collatis intelligi. Quod enim scribit Livius lib. II. anno ab V.C. CCLXIII. ex Etruscis frumentum Tiberi venisse, id aperte prodit Dionysius lib. VII. fuisse milium & far: cum initio ejus libri missos tradat legatos in Etruriam *σῖτον, ὅσον ἂν δύναιντο πλεῖστον ὠνησομένους. ad frumenti vim, quantam maximam possent, comparandam*: & alibi eorum munus appellet *σιτωνίαν frumenti emptionem*. Ex quibus perspici potest *σίτου* nomine à Græcis, & frumenti à Latinis non triticum modo sive *πυρὸν*, sed multas præterea fruges, & inter eas far significari. Id in tanto erat usu apud Etruscos, ut magnam ejus vim suppeditare vicinis possent. & Plinio teste lib. XVIII. Cap. VII. *farre tantum è frumento*, id est ex omnibus frumenti generibus *trecentis annis usos Romanos Verrius tradidit*. Neque tamen fuisse hoc Mælianum proprie far certo affirmarim: quippe qui sciam veteres scripto-

ptores non raro triticum significare hoc nomine; poetas præsertim, quorũ sunt illa de servorum dimenso.

Quorum animas & farre suo custodit, & ære.

& de libertis frumento donatis

---- vt quisque Velina
Publius emeruit, scabrosum teßerula far
Possidet

Quæ cum scripta sunt, frumentum proculdubio est distributum. Præterea incurrit Augurini largitio in annum V.C. CCCXIV. cum P. R. cœperat jam uti aliis frugibus. Veruntamen usos Romanos diutius farre constat ex ea largitione, quæ facta est M. Manlio, cum Gallos Capitolium occupantes dejecit. Livius in actis anni CCCLXV. *universi selibras farris, & quartarios vini ad ædes ejus, quæ in arce erant, contulerunt.* Auctor quoque de viris illustribus farre donatum prodit. Plutarchus in Camillo quid sibi voluerit, nescio, cum illa scriberet, si tamen ita scri-

ſcripſit: collata Malio a ſingulis *σίτου μὲν ἡμίλιτρον ἐπιχωρίου, οὕτω γὰρ καλοῦσιν αὐτόν. οἴνου δὲ κοτύλης ἑλληνικῆς τέταρτον. frumenti ſelibram vernaculi (ſic enim vocant) & vini cotylæ Græcanicæ quartarium.* Si enim ita ſcripſit, notandum eſt, *frumenti vernaculi* nomine ſignificari ſolitum far. Sin verba illa mendoſa ſunt, videndum, ubi lateat vitium. Ego rem malo in medio relinquere, quam temere quoquam progredi. Uſos autem Romanos, ut dicere cœperam, farre una cum alijs frugibus poſt annum ab V.C. trecenteſimum docet iterum Livius lib. VII. in actis anni CCCCXII. Nam militibus, qui cum Decio in expeditione fuerant, *legiones libras farris, & ſextarios vini contulerunt.* Sequitur apud Plinium Trebij largitio, qui, ut ſuperiores populo frumentum aſſibus in modios præſtitit. Quanquam autem hujus largitionis obſcura ſunt tempora, cum eam Livius prætereat, ut Marcianam, & ſcripta Dionyſij non tulerint ætatem,

tem, ordo tamen, quo commemoratur a Plinio, & pretij levitas faciũt, ut credam, hanc ante eas factam fuisse, de quibus mox dicam. Nam reliqui ædiles multo pluris in maxima annonæ vilitate frumentum populo admensi sunt cum summa gratia. Testis Livius lib. XXX. anno V.C. DL. *Magnam vim frumenti ex Hispania missam M. Valerius* Falto, *& M. Fabius Buteo ædiles curules quaternis æris vicatim populo descripserunt*. Cum tamen anno superiore, quo Mater Deum advecta Romam fuerat, Plinio teste, Italia tantam frugum copiam tulisset, ut major ea æstate, quam antecedentibus annis decẽ fieret vilitas añonæ. Biennio post, eodẽ Livio auctore lib. XXXI. *L. Valerius Flaccus, & L. Flamininus frumenti vim ingentem, quod ex Africa P. Scipio* (ita malo legere, quã cum Lipsio, Proconsul) *miserat, quaternis æris populo cum summa fide, & gratia diviserunt.* Anno tamen insequenti V.C. IↃLIII. & rursus IↃLVII. dimidio minoris,

id

id est binis æris frumentum populo divisum est. Livius lib. XXXI. extremo. *Frumenti vim magnam ex Africa advectam ædiles curules M. Claudius Marcellus, & Sex. Aurelius Pætus binis æris in modios populo diviserunt.* & lib. XXXIII. *Ædiles curules M. Fulvius Nobilior, & L. Flaminius tritici decies centum millia binis æris populo diviserunt. Id C. Flaminii honoris caussa, ipsius patrisq; advexerant Siculi Romam. Flaminius ejus gratiam communicaverat cum collega.* Aut aliquam superiorem, aut aliam ejusmodi largitionem significat, ut opinor, Plutarchus in Catone Majore illis verbis ; Μέλλων ποτὲ τῶν Ρωμαίων δῆμον ὁρμημένον ἀκαίρως ἐπὶ σιτομετρίας, καὶ διανομὰς ἀποτρέπειν. ἤρξατο τῶν λογων οὕτως. χαλεπὸν μὲν ἐστιν. ὦ πολῖται πρὸς γαστέρα λέγειν ὦτα οὐκ ἔχουσαν. *Populum Romanum importune ad frumentarias largitiones ruentem ut averteret, ita exorsus est. Difficile est, Quirites, ad ventrem aurium expertem verba facere.* Quanquam

idem

idem Plutarchus ad aliud tempus atq; occasionem hoc ipsum Catonis dictum accommodare videtur in Apophthegmatibus. κάτων ὁ πρεσβύτερος ἐν τῷ δήμῳ τῆς ἀσωτίας καὶ πολυτελείας καθαπτόμενος εἶπεν. ὡς χαλεπόν ἐστιν λέγειν πρὸς γαστέρα ὦτα μὴ ἔχουσαν. *Cato major ad populum agens cum luxuriam & profusos sumptus perstringeret, dixit. Quam difficile est verba facere ad ventrem, qui auribus caret.* Fieri sane potest, ut hoc dictum semel & iterum vsurparit Cato; sed veri etiam simile est, eandem orationem utrobique à Plutarcho esse significatam. Nam luxus temperantia, immanis sumptus parcimonia ni fuissent potiores, nihil erat, cur vellent frumentum sibi publice suppeditari. Fortasse igitur illud orationis exordium fuit, hoc argumentum. Atque hæ sunt largitiones, quas invenio factas, antequam ullæ de eis ferrentur leges. Post eas latas observavi M. Sejum ædilem curulem ad ineundam à populo gratiam revocasse longo intervallo

vallo veterem annonæ vilitatem de ſuo. Cicero in II. de officiis. *Ne M. quidem Sejo vitio datum eſt, quod in caritate annonæ aſſe modium populo dedit.* Hic ille eſt M. Sejus L. F. qui *olei* quoque *denas libras*, rem hoc ævo prope incredibilem, *ſingulis aſſibus præſtitit P. R. per totum annum*, ut eſt apud Piniū lib. XV. Cap. I. Incurrunt Sejanæ largitiones in annum V. C. IↃCLXXIX. qui Plinio eſt IↃCXXC. Neque vero Senatus modo aut Magiſtratus frumentum donarunt, verum etiam privati, præſertim teſtamento, ut ſuſpicari licet ex Horatio lib. II. Satyra III.

Hæredes Staberi ſummam incidere ſepulcro.
Ni ſic feciſſent, gladiatorum dare centum.
Damnati populo paria, atque epulum arbitrio Arri;
Frumenti, quantum metit Africa.

Sed ut ad publicas largitiones redeam, non dubito, quin multæ fuerint omiſſæ à Livio & Plinio, quarum memoria

ria si extaret, haud paullo essent hæ, quas recensuimus, clariores atque illustriores. Ex his tamen intelligere licet, curationem annonæ, ejusque populo distribuendæ munus ab Aedilibus plebis ad curules, esse translatum; pretium auctum, & imminutum pro frumenti copia; hoc distributum eo sæculo vicatim, ut oleum aliquando Livio teste lib. XXV. Frumentarias provincias fuisse per ea tempora Hispaniam, Africam, Siciliam. Postremus autem Livij locus e libro XXXIII. excitat nos ad quærendum, quamobrem cum Falto & Buteo, Placcus & Flamininus, Marcellus & Pætus, Nobilior & Flaminius parẽ gloriam & famam tulerint ex divisione frumenti, celebrentur Marcius & Trebius; collegæ autem utriusque nulla relata a scriptoribus gratia, nec nomen posteritati sit propagatum. An Marcij unius, vel Trebij cura fuit importatum frumentum, neque communicata ejus gratia cum collega? an hi

largi-

largiti sunt collegis aut inconsultis, aut repugnantibus? An solis aut S. C. aut sortito obtigit munus dividendi? An ipsi id sunt assequuti, quod tanto post Cæsar, cum esset ædilis, Bibulo collega, Dione lib. XXXVII. & Sueton. Cap. X. auctoribus, *ut communium impensarum solus gratiam caperet, nec dissimularet collega ejus M. Bibulus evenisse sibi, quod Polluci. Ut enim geminis fratribus ædes in foro constituta, tantum Castoris vocaretur: ita suam Cæsarisque munificentiam unius Cæsaris dici.* Nihil habeo, quod affirmem. Vera enim causa, nisi res tota à scriptoribus manat, quæcunque demum est, in obscuro est.

Leges de frumentaria largitione.
Caput II.

DE arbitrariis largitionibus hactenus; jam de iis dicam, quæ sancitæ sunt legibus ad perpetuitatem. Quamquam his quoque modo fixis, modo refixis, largitiones una usque eo fluctuarunt, dum venit Resp. in

unius poteſtatem, qui gratuita annona bene emi imperium putaret. Hæ leges uno à pleriſque omnibus nomine dici ſolent frumentariæ, à Cœllo epiſt. VI. libri VIII. inter Ciceronianas ad familiares, alimentariæ appellantur; ab Aſconio in Piſonianam annonianæ, ſive, ut placet viris eruditiſſimis, annonariæ. Græci σιτικοὺς νόμους, & frumentationem σιτηρέσιον appellant. Sed & alterum habent, ut reliquæ omnes, à latoribus nomen; qui plurimum fuere Tribuni plebis, aliquando Coſſ. ſemel autem longo intervallo factum eſt de ea re S. C. Primus de ſtata perpetuaque frumentatione legem tulit C. Sempronius Gracchus anno V. C. DCXXX. in primo tribunatu. Plutarchus in Gracchis. τῶν νόμων, οὓς εἰσέφερε τῷ δήμῳ χαριζόμενος, ἦν σιτικὸς, ἐπευωνίζων τοῖς πένησι τὴν ἀγοράν, *Quas in populi gratiam leges promulgabat, earum una fuit frumentaria, qua pauperibus frumenti pretium minuebatur.*

tur. Quibus verbis & pretium aliquod publico frumento dictum significat, & lege prospectum turbæ solum pauperiorum, cujus gratiam lator aucupabatur. Alter locus una illa re minus similis loci superioris, quod pretium exponit, est in Epitome LX. C. *Gracchus trib. pl. pernitiosas aliquas leges tulit inter quas frumentariam, ut semiße & triente frumentum plebi daretur.* Semiſſe & triente dicit, quod alij semiſſibus ac trientibus (tot enim modis veteres loquutos volunt) quod animadvertendum est diligenter, ne quem forte inducant, qui semis æris ac trientibus frumentum datum in modios affirmant: aut qui pretium fuiſſe tradunt senos æris trientes, id est binos aſſes, corrupta sequuti Pædiani exemplaria in Pisonianam: aut qui frumentum distributum putant plebi urbanæ modo semiſſibus, modo treſſibus, duplici errore. Nam & ex uno duo faciunt pretia, & ex trientibus treſſes, idest ex tertia aſſis parte tres aſ-

ses;

ses; cum revera frumentum ne asse quidem vænierit, sed semisse ac triente, ideſt dextante, seu mavis apertius, decem e duodecim assis partibus. Quid autem caussæ esse dicemus, cur veteres auctores semissis ac trientis nomina usurpare, quam dextantis maluerint, cum tamen idem una hac voce significetur, quod illis duabus? An hæc verba sunt ipsius legis? Sed tamen quid Graccho venit in mentem illa malle? Dicerem hæc repetita a veterum consuetudine, qui cum ære gravi uterentur, & XII. assis, vel, quod idem erat, libræ partes haberent, sex autem pondera; unciam, sextantem, quadrantem, trientem, semissem, ac libram, cum decem erant unciæ expendendæ, semissem ac trientem conijciebant in lancem, ut citius negotium conficerent. Hoc inquam dicerem, si quæ assis partes certum pondus non habebant ac suum, eas reperirem eadem ratione a vete-

veteribus expressas. Quando autem non reperio, suspicor Gracchum respuisse partes assis minutiores, & lege frumenti pretium in modios non certam modo pecuniæ summam fuisse, verum etiam certum numi genus, semisses nimirum ac trientes, cum dextantes non cuderentur. De hac autem re lege cautum, vel ad levandum quæstorē molestia, vel ne permutanda pecunia tereretur tempus, vel alia de caussa, quæ æque mihi est ignota, atque eæ, quas attuli, dubiæ & incertæ. De hoc igitur amplius quærendum. Illud est exploratum & constat inter omnes frumentum hac lege gratis datum non fu-
3 isse. Unus à reliquis dissentire Lipsio videtur Appianus, cū scribit Gracchū σιτηρέσιον ἔμμηνον ὁρίσαι ἑκάστῳ τῶν δημοτῶν ἀπὸ τῶν κοινῶν χρημάτων *Frumentum menstruum publica pecunia coemptum viritim* populo *constituisse*. Mihi tamen venit in mentem suspicari, Appianum levissimi illius pretii eam habuisse rationem, quam habuit Plinius,

us, cum proderet M, Marcium populo frumentum in modios assibus donasse; & Florus, cum Lib. III. Cap. XIII. inopem populum vixisse ait ex ærario suo. Tanta enim largitio fuit, ut frumentum donatum potius dici mereatur, quam venditum: & universa hæc jactura pertinebat ad ærarium, quod aut fraudabatur pecunia, quæ redigi potuisset ex frumento vendito, aut exinaniebatur tanta summa deprompta, quanta opus esset ad illud coemendum. Hinc illa apud Ciceronem in Sextiana. *Frumentariam legem C. Gracchus ferebat, repugnabant boni, quod & ab industria plebem ad desidiam avocari putabant, & ærarium exhauriri videbatur.* Et in II. de Officiis. *C. Gracchi frumentaria magna largitio fuit; exhauriebat igitur ærarium.* Et Tuscul. III. *effudisse maximis largitionibus ærarium* dicitur. Quid est autem ærarium, nisi ipsa κοινὰ χρήματα Appiani? Extat apud Priscianum lib. VIII. Orationis C. Gracchi frag-

 men-

mentum, quo grammaticus ille ostendit, delargiri à veteribus patiendi significatione esse prolatum. Gracchi verba hæc sunt; *Aerarium delargitur P. R.* quæ verba si ex ea, qua rogationem hanc suasit, oratione fuerunt, fortasse ad ita scribendum non modo Appiano, sed Ciceroni etiam, & Floro Gracchus ipse ansam dedit. Nec debuit Lipsio mirum id videri, cui mirum non accidit, scripsisse eundem historicum frumentum datum ἑκάστῳ τῶν δημοτῶν *plebejo cuique*, & Senecam lib. IV. de beneficiis cap. XXVII. Frumentum accepisse omnes, quicunque cives essent; cum tamen non omnes, Lipsio judice acciperent. Ut igitur in multitudine Senecam, & alios; sic in publico sumptu eos, quos dixi, Appianus habuit auctores. Ut accepisse omnes dicuntur, quia plurimi acceperunt: ita largitio facta ἀπὸ τῶν κοινῶν χρημάτων *publico sumptu*, quia tota fere impensa fuit publica. Semproniam legem anno V. C. DCXXXII.

DCXXXII. triennio post quam lata 4
erat, Graccho interfecto, omnino autem multo ante conuulsam à Sylla tribunitiam potestatem, abrogatam fuisse certum est. Tres enim de eadem re promulgatæ sunt leges ante Syllanam dominationem, una etiam perlata. Primæ auctor ignoratur: sed promulgatam C. Mario trib. pleb. accepimus. Is tribunatum iniit anno V.C. DCXXXIII. continuavit in annum DCXXXIV. auctor Plut. in ejus vita. Νόμου γὰρ εἰσφερομένου περὶ σίτου διανομῆς τοῖς πολίταις, ἐναντιωθεὶς ἐρρωμενέστατα, καὶ κρατήσας &c. *Rogatione promulgata de frumento civibus dividendo cum vehementissime intercessisset, pervicissetque ne ferretur.* Hoc, ut alia non Pauca digna cognitu, in Livianis Epitomis prætermissum est. Scriptum autem fuisse puto lib. LXII. Altera lex fuit Appuleja, quam ferre conatus est L. Appulejus Saturninus anno V.C. DCLIII. aut circiter, quæ

quo minus ferretur, impedimento fuit Cæpio quæstor urbanus, qui Senatum antea docuerat ærarium pati non posſe tantam largitionem, ut eſt apud auctorem Rhet: ad Heren. lib. I. cui ſi hoc tantum nomine fides abrogatur, quod hoc ſolus prodiderit memoriæ, lex ſancitur in veteres ſcriptores iniqua, & parum grati, ut libere dicam, adverſus eos ſumus. Sane & conſtat ſcriptorem illum haurire ſolitum ex empla ex hiſtoriis, & illi non leviter ſuffragatur Florus, qui lib. III. cap. XVI. teſtatum reliquit, Saturninum Gracchanas leges aſſeruiſſe: & iterum, rogandis Gracchorum legibus vehementer incubuiſſe. Ut appareat non modo Sempronias leges jam tum fuiſſe abrogatas, verum etiam ceteras una cum frumentaria Saturninum referre conatum. Sed incubuit, opinor, præcipue in frumentariam, ut ignominiam deleret, qua fuerat affectus à Senatu, cum in annonæ caritate quæſtor Oſtienſis à ſua frumentaria procura-

tione

tione amotus est, eique rei M. Scaurus præfectus, ut Cicero tradit in orationibus pro Sextio, & de haruspicum responsis, in quibus affirmat, hujus ignominiæ dolore Saturninum factum esse popularem. Tertia lex frumentaria ante Syllana tempora fuit Livia, cujus auctor M. Livius Drusus tribunatu suscepto pro auctoritate Senatus, ut plebem adduceret in partes Optimatium, anno V. C. DCLXII. Semproniam largitionem revocavit. Sed per vim lata, jussaque lex, Druso eodem anno domi interfecto, abrogata est à Philippo, quem consulem legi repugnantem tribunitius viator faucibus apprehensum non ante dimiserat, quam sanguis in ora, atq; oculos redundaret. Florus Epit. LXXI. ubi diserte latam legem tradit, & lib. III. cap. XVII. Asconius in Cornelianam. A Drusi morte sociale bellum statim exarsit, id excepit civile, imo multa civilia, quæ tam exercitum habuere P. R. ut ne injecta quidem à tri-

bunis fuerit mentio ullius largitionis. Ut autem rebus compositis injici non posset, fecit Sylla, qui cum invasisset Remp. tribunitiæ potestatis, adempto inter cetera omni jure legum ferendarum, nervos elisit. Eo consilio turbarum ac seditionum extinctæ sunt faces, quæ tamen eo mortuo statim revixere, cum plebs niti cœpit, ut tribunitia potestas in integrum restitueretur. Res fuit per multos annos magnis contentionibus frustra jactata consulibus strenue tuentibus S.C. quo acta Syllæ confirmabantur, contra plebe summa vi pugnante, ne spoliata præsidio tribunitio potentum libidini esset exposita. Legatur de his turbis Marcii sive Macri sive M. Lepidi trib. pl. concio apud Salustium in libri III. historiarum fragmentis. Obiit Sylla anno V. C. DCLXXV. Est obviam itum omnibus plebis conatibus usque ad annum DCLXXX. quo anno tanto impetu coorta est plebs in patres, ut sustineri amplius non

non poſſet. Quare Coſſ. ejus anni C. Caſſius, & M. Terentius Lucullus, ut plebem delinirent, & ad rem integram in adventum Pompeji rejiciendam, ſi qua poſſent, adducerent (is tum in Hiſpania bellũ gerebat cũ Sertorio) Frumentariã legẽ tulere, quo blandimento delinita plebs quietẽ egit uſq; ad annũ DCLXXXIII. cum Cn: Pompejus & M. Craſſus Coſſ. tribunitiam poteſtatem in integrum reſtituerunt. Legem hanc à latoribus veteres Terentiam & Caſſiam vocant, Cicero altero contentus nomine Terentiam dixit lib. III. in Verrem. De hac inſignis in ea, quam dixi Marcii concione apud Saluſtium eſt locus. *Niſi forte, inquit, repentina iſta frumentaria lege munia veſtra penſantur, qua tamen quinis modiis libertatem omnium æſtimavere, qui profecto non amplius proſunt alimentis carceris. Namque, ut illis, exiguitate mors probibetur, ſeneſcunt vires: ſic neq; abſolvi cura familiari tam parva res poteſt, & i-*

 gna-

gnavus quisque tenuissima spe frustratur. Esse autem legem, qua de hic agit Marcius, non Rosciam, ut aliis placuisse video, sed Terentiam & Cassiam apparet non solum ex eo, quod nullius extra hanc legis frumentariæ eo anno latæ mentio fit à veteribus scriptoribus, sed etiam quod Marcius, quo anno perlata lex Terentia est, eo ipso anno tribunatum plebis gessit. Porrò eam legem frumentariam fuisse, intelligimus ex Cicerone lib. in Verrem III. *Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex S. C. & ex lege Terentia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt. Unum certarum decumarum; alterum, quod præterea civitatibus æqualiter esset distributum. Illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset; hujus imperati, tritici modium IↃCCC. M.* Quæ ita accipio, ut S. C. indictæ sint alteræ decumæ, lege verò Terentia & Cassia præterea imperata octingenta modium millia, & æqualiter distributa civi-

civitatibus, ut par omnium eſſet onus,
& frumenti copia ad largiendum ſup-
peteret. Quamobrem viris doctis af-
firmantibus legem hanc fuiſſe de fru-
mento ex ſola Sicilia exportando, at-
que ob eam cauſſam privilegium ap-
pellantibus, tantum abeſt, ut aſſentiar,
ut mihi etiam perſuadeam, unum mo-
do caput id fuiſſe hujus legis, qua ipſa
cautum eſſet, qui frumenti numerus in
aliis provinciis, & quanti eſſet emen-
dus. Sane enim emptum oportuit;
cum ſiculum tribus circiter menſibus
fuerit abſumptum, ut oſtendam cap. X.
Niſi forte pars decumani diſtributa
eſt, qua de re nihil habeo dicere. Ne
dubitet igitur cum Lipſio quiſquam, 5
quin hæc lex ſit per lata; id quærat
potius quod eſt adhuc obſcurum, an
fuerit temporaria, ut mihi videri ſo-
let. Si enim ad rem in Cn: Pompeji
adventum differendam, atque extra-
hendam comparatum eſt hoc remedi-
um, eo jam reverſo, reſtitutiſque in in-
tegrum tribunis fuit ſupervacaneum,

atque ideo fortasse non adhibitum. Sed & cum plebi & patribus male conveniret, veri admodum simile est, quod illa extorserat, hos cum primum licuit, largiendi finem fecisse. Legem Terentiam post aliquot annos sequutum est S. C. factum in Catonis sententiam; de quo antequam scribere aggredior, dabunt mihi veniam, qui amant Græcas litteras, ut Salustii locum, quem supra attuli in medium, conferam cum loco Demosthenis ex Olynthiaca. III. unde proculdubio haustus est. Ibi enim summus orator θεωρικὰ χρήματα. id est eas pecunias, quæ domi ex ærario civibus erogabantur, verbo, ut ab iis, qui spectaturi venirent in theatrum, exigerentur (neque enim erant loca gratuita) reipsa autem, ut iis quisque uteretur arbitratu suo: eas igitur pecunias cibis iis ait esse persimiles, qui ægris à medico ministrari solent. Ut enim hi nec robur addunt invalido corpori,

nec

nec emori ſinunt: ſic illas pecunias nec ſufficere ad vitam tolerandã, & ſegnitiei atq; inertiæ ſegetẽ eſſe. ἴσως ἂν τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγείητε, ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε. Καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκεῖνα ἐντίθησιν, οὔτε ἀποθνήσκειν ἐᾷ· καὶ ταῦτα, ἃ νέμεσθε νῦν ὑμεῖς, οὔτε τοσαῦτά ἐστιν, ὥστε ὠφέλειαν ἔχειν τινὰ διαρκῆ, οὔτε ἀπογνόντας ἄλλο τι πράττειν ἐᾷ. ἀλλ᾽ ἔστι ταῦτα τὴν ἑκάστου ῥᾳθυμίαν ὑμῶν ἐπαυξάνοντα. *Fortaſſe hujuſmodi lucra miſſa feciſſetis, quæ cibos referunt a medico ægris præſcriptos. Neq; enim illi validos reddunt, neq; mortem obire ſinunt. Hæc item, quæ nunc vobis diſtribuuntur, neq; tanta ſunt, ſatis ut proſint, neque aliud agere hac ſpe abjecta ſinunt. Quin uniuſcujuſque veſtrum ignaviam auctum eunt.* Ceterum Saluſtius in loco transferendo ne hæreret omnino in Demoſthenis veſtigiis, ut in Lepidi conſulis oratione in Syllam, quæ eſt inter fragmenta libri primi, ſervilia alimenta hæc appellarat, ita hic

uti maluit similitudine alimentorum carceris, quæ non minus essent exigua ac tenuia, quam ea, quæ medici, ut dicebat Demosthenes, ægris præscriberent. Talem cibum Asinio Gallo Tiberij jussu in publica custodia retento, nulla habita dignitatis ejus ratione, ministratum fuisse Dio tradit lib. LIIX. erat enim ejus τροφὴ τοιάυτη καὶ τοσαύτη, ὥστε μήτε τινὰ ἡδονὴν καὶ ῥώμην αὐτῷ παρασχεῖν, μήτε ἀποθνήσκειν αὐτὸν ἐᾶν. *cibus talis ac tantus, ut voluptatem aut robur afferret nullum, mori autem prohiberet.* Quibus verbis cum Græci oratoris, tum Latini historici ita est expressa sententia, ut de industria id factum videri possit, aut saltem casus industriam imitatus. Ut ut est, mirum in modum his confirmatur eorum sententia, qui locum hunc Salustianum ita legendum putant, ut eum nos describendum curavimus. In quo sequuti etiam sumus aliqua ex parte impressorum ante hos CXXX. plus minus annos codicum fidem,

fidem, in quibus ita est. *Nisi forte repentina ista frumentaria lege munia vestra pensantur, qua tamen quinis modiis libertatem omnium æstimavere, qui profecto non amplius possunt alimentis carere. Namq; ut illis exiguitate mors prohibetur, senescunt vires: sic neq; absolvi cura familiari tam parva res, & ignavi quisq; tenuissimas perfrustratur.* Quæ in his bene habent, in recentius impressis codicibus depravata reperias ad hunc modum. *Cum tamen qui his modiis libertatem omnium æstimavere.* Ex reliquis, ut sunt à me interpuncta & restituta, hæc eruitur neque absurda, neque obscura sententia. Ut eorum, quæ in publica custodia retentis ministrari solent, alimentorum exiguitate, ita hac quinque non amplius modiorum largitione nihil aliud quam mors prohibetur; cum tam parvus frumenti modus neminem liberet cura rei familiaris: nihil aliud quam senescunt vires, cum *ignavus quisque* (ita lego. puto enim inflexam virgu-

virgulam, qua *us* significatur, librario litteram visam esse) tenuissima spe frustretur. Neque hæc solum translata sunt à Demosthene in eam concionem, sed alia non pauca; præcipue autem quæ superiorib. verbis statim subjiciuntur. *Quæ tamen quamvis ampla, quoniam servitii pretium ostentaretur, cujus torpedinis erat decipi, & vestrarum rerum ultro injuria gratiam debere?* Item illa de paucorum dominatione sub concionis initium. *Qui per militare nomen ærarium, exercitus, regna, provincias occupavere, & arcem habent ex spoliis vestris: cum interim more pecudum vos multitudo singulis habendos fruendosque præbetis, exuti omnibus, quæ majores reliquere.* Quæ partim expressa sunt, partim adumbrata ex uno ejusdem orationis loco κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ πολιτευόμενον, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττεται. ὑμεῖς δὲ ὁ δῆμος ἐκνενευρισμένοι, καὶ περιῃρημένοι χρήματα, συμμάχους ἐν ὑπη-

ὑπηρέτον καὶ προθήκης μέρει γεγένησθε· καὶ τὸ πάντων ἀνανδρειότατον τῶν ὑμετέρων. αὐτῶν χάριν προσοφείλετε· *Bona omnia in eorum, qui rempublicam administrant, sunt manu, & per hos omnia geruntur. Vos autem populus enervati & spoliati pecuniis, sociis, in famuli & accessionis loco estis, quodq́; omnem ignaviam superat, eorum ipsorum, quæ vestra sunt, gratiam insuper debetis.* Quæ postrema verba adduxerunt me aliquando ad suspicandum, legi posse apud Salustium *vestrarum rerum ultra injuriam gratiam debere*, ut expressa sit vis verbi προσοφείλειν, id est non solum injuria non commoveri, sed gratiam præterea debere. Verumtamen nihil muto. Jam ad S. C. redeamus factum in Catonis sententiam anno V. C. DCXCI. Cum enim metuerent Patres C. Cæsarem, quem in prætura studere videbant rebus novis, & plebem solicitare, iverunt frequẽtes in Catonis sententiam suadentis, ut

ut quando ſuperioribus annis Reſp. magnum ex frumentaria largitione ceperat fructum, collatis repente hoc remedio in tranquillum omnibus turbis, ea denuo Cæſaris conatibus obviam irent, occupatoſque animos pauperiorum hoc munere ſibi conciliarent. Quo facto Cæſaris ſpes in ventos abiere, nec moliri quidquam auſus eſt. Plutarchus id prodit in Catone his verbis. ὁ Κάτων ἔπεισε τὴν βουλὴν ἀναλαβεῖν τὸν ἄπορον καὶ ἀνέμητον ὄχλον εἰς τὸ σιτηρέσιον. ἀναλώματος μὲν ὄντος ἐνιαυτοῦ χιλίων καὶ διακοσίων, καὶ πεντήκοντα ταλάντων. περιφανῶς δὲ τῇ φιλανθρωπίᾳ ταύτῃ καὶ χάριτι τῆς ἀπειλῆς ἐκείνης διαλυθείσης &c. *Cato perſuaſit Senatui, ut pauperum turbæ largitionis experti.* (Nam Lipſium non audio ἀνέμητον *infinitum* vertentem) *denuo frumentum daret. Annuus ſumptus erat ille quidem talentum. MDL. Sed hac humanitate & beneficio minis illis aperte diſcuſſis* &c. Idem in Cæſaris vita. Κάτων φοβηθεὶς μάλιστα τὸν ἐκ τῶν ἀπό-

ἀπόρων νεωτερισμὸν, οἱ τοῦ παντὸς ὑπέκκαυμα πλήθους ἦσαν ἐν τῷ Καίσαρι τὰς ἐλπίδας ἔχοντες, ἔπεισε τὴν σύγκλητον ἀπονεῖμαι σιτηρέσιον αὐτοῖς ἔμμηνον. ἐξ οὗ δαπάνης μὲν ἑπτακόσιαι πεντήκοντα μοριάδες προσεγίνοντο τοῖς ἄλλοις ἀναλώμασιν. τὸν μέντοι μέγαν ἐν τῷ παρόντι φόβον ἔσβεσεν περιφανῶς τὸ πολίτευμα τοῦτο, καὶ τὸ πλεῖστον ἀπέρ᾽ρηξεν τῆς Καίσαρος δυνάμεως. *Cato metuens majorem in modum, ne tenuis ac jejuna plebecula, quæ collocata in Cæsare spe, reliquæ multitudini subdebat faces, quid moliretur novi; persuasit Senatui, ut menstruum illi frumentum distribueret. Quæ accessio fuit septingentarum quinquaginta myriadum (siue sestertium trecenties) ad reliquos sumptus. Eo consilio magnus, qui tum omnes invaserat, metus aperte sublatus est, plurimumq́ue de Cæsaris potentia detractum.* In his duobus locis tria sunt maxime digna, quæ animadvertantur. Primum pecuniæ vis effusa quotannis in has largitiones, quæ sunt DCCL. aureorum Millia. Singulæ

gulæ enim Græcorum myriades mille aureis noſtris ſcutatis reſpondent. Deinde Catonem fuiſſe auctorem Senatui τοῦ ἀναλαβεῖν τὸν ἄπορον καὶ ἀνέμητον ὄχλον εἰς τὸ σιτηρέσιον. Non enim hoc dicit, fuiſſe per ea tempora ὄχλον (ut ita dicam) νεμητόν. id eſt *multitudinem, quæ frumentum de publico acciperet*: ſuaſu autem Catonis turbæ etiam egenorum, qui erant ἀνέμητοι, & largitionis hujus expertes datum. Poteſt enim hæc quoque ſententia exprimi ex illis verbis. Sed negat fuiſſe tunc ullam in Republica frumentariam largitionem. Id vult intelligi ex eo, quod ſumptum in eam factum non iis impenſis acceſſiſſe dicit, quæ antea fierent in frumentum, quibuſcum ſi ulla fuiſſet largitio, conferendus erat; ſed τοῖς ἄλλοις ἀναλώμασιν, id eſt *reliquis ſumptibus*, qui neceſſario fiebant in Republica. Sed & in verbo ἀναλαβεῖν intermiſſæ ac repetitæ rei ſignificatio eſt. Poſtremo notandum utrobique verbum ἔπεισε,

quod

quod Græcis interdum *suadere*, sæpius tamen *persuadere* significat: notanda verba, quibus clauditur uterque locus, quod iis quasi testibus omni exceptione majoribus probetur, non modo actum esse in Senatu de frumento distribuendo, verum etiam reipsa fuisse
distributum. Quod si quis est, cui hoc 7
videatur obscurum, quamquam reapse clarissimum est; nullas profecto in his Plutarchi verbis, quæ in civilibus monitis leguntur, tenebras offendet.

Κάτων τὸν δῆμον ὑπὸ Καίσαρος ὁρῶν ἐν τοῖς περὶ Κατιλίναν διαταρασσόμενον, καὶ πρὸς μεταβολὴν τῆς πολιτείας ἐπισφαλῶς ἔχοντα, συνέπεισε τὴν βουλὴν ψηφίσασθαι νεμήσεις τοῖς πένησιν, καὶ τοῦτο δοθὲν ἔστησε τὸν θόρυβον, καὶ κατέπαυσε τὴν ἐπανάστασιν.

id est, *Cato Catilinariæ conjurationis temporibus cum videret esse periculum, ne plebs à Cæsare solicitata ad mutandã Reip. formam prolaberetur, persuasit Patribus, ut S. C. fieret de frumento tenuioribus distribuendo. Idque distributum omnem sedavit tumultum, & seditionem repressit.* Illud minus liquet, quod est vel præcipuum, fueritne hæc lex diuturna, & rata usque ad Clodiam.

Non

Non fuiſſe diuturnam, ſed annuam ſuſpicari quis poſſet, eo quod prætore Cæſare imminebat Reip. periculum; ne ſe plebi rerum novarum avidæ in tanta poteſtate ſeditionis ducem præberet. At ex prætura ulteriorem Hiſpaniam ſortitus, neque more, neque jure, antequam provinciæ ordinarentur, profectus eſt, ut prodit Suetonius Cap. XIIX. ita ut in urbe turbare abſens nihil potuerit eo anno, & magna inſequentis parte, quæ in reditu ad urbem conſumpta eſt. Contra diuturnam legem hanc fuiſſe indicare videtur Plutarchus, qui ſumptum ſcribit fuiſſe *ἐνιαύσιον anniverſarium*, & factum, ut ipſemet interpretatur, *ἐνιαυτοῦ quotannis*. Et fuit ſane Romanæ prudentiæ proſpicere, quantas ille turbas eſſet daturus, qui prætura turbulentiſſime geſta, in provinciam ad eum, quem dixi, modum eſſet profectus; & largitione plebis animos optimatibus devinctos tenere. Sed & Cicero productam eſſe uſque ad leges Clo-

Clodias hanc largitionem significare videtur ad Atticum II. epist. XIX. ubi narrat, ludis Apollinaribus Curioni filio in theatrum venienti cum ita plausum esset, ut salva Rep. tulisse id Cæsarem graviter, & fuisse, qui ob eam caussam Rosciæ legi, etiam frumentariæ minitarentur. Etsi hunc locum qui expenderit diligentius, is non facile statuet, utrum de lata jam lege, an de ferenda hæc Cicero scripserit. Quod si latam significat, utrum ea sit, de qua disputamus, an alia quæpiam. Me quidem ancipites in diversum trahunt conjecturæ. De lata jam lege loqui Ciceronem suadet Roscia, quæ frumentariæ jungitur, & perlata est ante aliquot annos, qnam hæc scriberentur. Esse autem eam legem frumentariam idipsum, quo de agimus, S. C. ut suspicer, facit mirum scriptorum omnium, quod quidem hactenus animadverterim, de lege frumentaria inter hanc & Clodias interjecta, silentium. Facit breve spatium temporis, inter

inter has elapſum, quod triennium non amplius fuit. Facit deſultoria, ut ita dicam, Senatus levitas; ſi quod populo dedit, mox eripuit, ut non multo poſt redderetur. Nam S. C. quin legum nomine interdum veniant, negari non poteſt. Aliæ rurſus ad aliam legem ante Clodias latam ducunt conjecturæ. Quis enim minus proprie hic accipi legis nomen præſtare audeat? Nec ſi nullius præter hanc legis mentio reliqua eſt, poteſt continuo confici nullam fuiſſe. Multa enim ſunt ab iis, qui ad nos pervenerunt, ſcriptoribus præterita, & quædam adhuc in tenebris deliteſcunt. Ut igitur neque Plutarchus, neque alii prodiderint, Cæſare conſulatus candidato, & nihil in ſummo magiſtratu non auſuro latam denuo frumentariam legem; tamen ſæpius expertam, & prope ſolennem plebis deliniendæ rationem in tanto diſcrimine eſſe neglectam credi vix poteſt. Cum præſertim Cæſarem conſulatum petentem numaria etiam

etiam largitione legibus vetita optimates sibi oppugnandum putarint; *ne Catone quidem abnuente eam largitionem è Repub. fieri*, ut est apud Suetonium Cap. XIX. Ad extremum, ut Cicero ait, *nemo doctus unquam mutationem consilii inconstantiam dixit esse.* Non modo autem de jam lata lege, verum etiam de ferenda hæc accipi possunt: ea scilicet, quam P. Clodius auram popularē captans, & studiū plebis in tribunatu sibi mandādo jactaret; quā Cæsaris amici negarent se ferri passuros. Quamquā enim scripta est hæc epistola Cæsare ipso & Bibulo Coss: post ludos Apollinares, qui ex vetere Kalēdario fiebāt pridie Nonas Julias, & Clodius eo tempore nondū erat tribunus pl. creatus, comitiis dilatis à Bibulo in mensem Octobrē, ut est in XXI. ejusdē libri: is tamen Cerealibus Aprili mense jā se tribunatus candidatum professus erat, ut ex epist. VIII. intelligitur. Quāobrem fieri potest, ut Cæsaris amici, aut Clodiū se de sententia deducturos,

aut

aut tribunum inventuros, qui intercederet, minitarentur. Quæ igitur ambiguam rem faciunt, hæc ſunt. Neque tamen diſſimulabo, quæ pro S. C. rationes afferuntur, eas mihi firmiores videri. Quibus accedit, quod dubitari non poterat, quin Cæſar brevi conſulatum peteret. Quamobrem patribus faciendum fuit, ut bene cœptam largitionem perſeverando, illi aut ad magiſtratum, aut ad res novas in eo moliendas præcluderent viam. Cujus autem ſtultitiæ fuiſſet Cæſaris amicos id ſe populo erepturos minari, quod in populi ipſius manu & ſuffragio ſitum eſſet? Tandem leges Clodiæ u-
8 trum fuerint eo tempore jactatæ, an non fuerint, obſcurum eſt. Leges Clodias appello, non legem. Duas enim fuiſſe reperio frumentarias eodem anno latas, non unam, ut pleriſque omnibus hactenus perſuaſum fuit. Niſi me forte Dio fallit, apud quem lib. XXXIIX. in actis anni DCXCVI. hæc leguntur. ὁ οὖν Κλώδιος τὸν σῖτον

προ-

προῖκα αὖθις διένειμε. τὸ γὰρ μετρεῖσθαι τοῖς ἀπόροις τοῦτε Γαβινίου ἤδη, καὶ τοῦ Πίσωνος ὑπατευκότων εἰσηγήσατο. *Clodius igitur frumentum denuo gratis divisit. Tulerat enim ad populum, ut daretur pauperibus, cum primum Gabinius & Piso consulatum inierunt.* αὖθις dicit, *rursus* legem posteriorem significans, quæ lata est de publico frumento, quod lege Sempronia semisse ac trientibus ad eam diem datum erat, gratis dando. Non enim suasu Catonis plane donatum erat; id quod suspicatus est Lipsius in Admirandis. Atque haud scio, an hoc illi Dionis verbum, quo ego errorem convelli puto; ad errandum ansam præbuerit. Neque enim ipse aperit, qua nitatur conjectura: & apud alios scriptores frumenti à patribus gratis dati nec vola, ut ajunt, nec vestigium est. Dedit iterum Clodius gratis ex Dione, ante igitur gratis datum erat. Falsum est. Cur enim Plutarchus impensarum mentionem facit? Cur lege Clodia prio-

re gratis datum non est? Cur remissos à Clodio, non à patribus semisses ac trientes quæritur Cicero? certè illi præiuissent, quod hic sequeretur. Clodia lex prior, si usque ad eam ratum fuit S.C. aut de perpetua frumentatione, aut de majore pauperum numero ad eam admittendo, aut de utroque; sin ratum non fuit, insuper de revocanda largitione lata est. Utraque lex in annum incurrit V.C. DCXCV. ex fastis Capitolinis, ex Dione autem in annum DCXCVI. Gabinio & Pisone Coss: qui Cæsari & Bibulo successerunt. Invenit scilicet Clodius lege posteriore, quid largiretur. Quamquam M. Livius, cum leges suas ferret, atque inter eas frumentariam, jactare solitus fuerit, Floro teste, *nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quis aut cœnũ dividere vellet, aut cœlum*. Restabat effundẽda largitionibus quinta prope pars vectigalium, quam Cicero in Sextiana amissam affirmat hac lege. De publica hac jactura quæram alias oppor-

opportunius, atque accuratius: nunc satis sit intelligere eo majorem fuisse, quod viguit hæc lex omnium diutissime. Cum enim reliquæ ad breve spatium temporis fuerint ratæ, hæc ad tria sæcula fixa & firma nomen solum amisit. Caussa diuturnitatis fuit ambitio mater civilium bellorum, quæ sunt extincta funere & clade Reip. Dum nemo parem fert, nedum priorem, atque ob eam caussam serviunt omnes plebi miseris modis, & populi gratiam Reip. incommodis aucupantur, non ausus est quisquam verbum unum facere de Clodia lege abroganda.

De frumentariis Principum largitionibus. Cap. III.

VERUM ad legis Clodiæ diuturnitatem nihil valuit æque ac Resp. redacta in unius potestatem. Cæsar enim rerum potitus animadverso, quantum esset momentum in hac largitione ad plebis animos sibi

conciliandos, largiri perseveravit, frustra suadente Salustio, ut provideret, uti plebs publico* frumento corrupta haberet negotia sua; & frumentum id, quod antea præmium ignaviæ fuerat, per municipia & colonias militibus daretur, cum stipendiis emeritis domos revertissent. Quin tantum abfuit, ut audiret Salustium; ut præter congiaria, quæ actis uno mense quattuor triumphis P. R. dedit, frumenti etiam denos modios viritim donarit. Sueton. Cap. XXXIIX. *Populo frumenti denos modios, ac totidem olei libras viritim divisit.* Dio lib. XLIII. σῖτον ἔξω τοῦ τεταγμένου, καὶ ἔλαιον προσέδωκεν αὐτῷ (τῷ δήμῳ) *frumentum insuper extra ordinem atque oleum ipsi (populo) dedit.* Ubi hanc largitionem aperte extraordinariam fuisse testatur. Quod facit, ut mirer Lipsium conjecisse ordinariam quoque fuisse modium denum. Quamquam autem in eorum, qui largiebantur, potestate erat iis largiri, quibus collibitum esset;

Cæsar

Cæſar tamen iis ipſis menſus eſt, qui publicum frumentum accipiebant. Auguſtus deinde patris conſilium ſequutus hoc quoque πολίτευμα adhibuit firmandæ dominationi; *atque ut militem donis, ſic populum annona pellexit.* Dedit enim publicam; dedit privatim coemptam; dedit frequenter extra ordinem in annonæ caritate. Proditum a Dione eſt lib. LV. Auguſtum, cum fame ingenti premeretur urbs, donaſſe plebi alterum tantum frumenti, quantum e publico ſolita erat accipere. Dederat etiam multis ante annis quadruplum, cum VI. conſul ludos exhibuerat pro Actiaca victoria, eodem teſte lib. LIII. Quæ largitiones fame vexante urbem ab Auguſto ſunt factæ, eas complexus eſt egregie Suetonius Cap. XLI. paucis verbis. *frumentum in annonæ difficultatibus ſæpe leviſſimo, interdum nullo pretio viritim admenſus eſt.* In quibus verbis dignum eſt animadverſione, frumentum ſæpe extra ordinem ven-

ditum fuiſſe leviſſimo pretio. Hinc enim intelligere eſt, majorem multo fuiſſe publici frumenti numerum eo, qui abibat in largitiones. Quæ obſervatio Taciti locum, de quo diſputabimus inferius, non mediocriter illuſtrabit. Auguſtum tamen & ſuopte ingenio, & cura tuendi principatus propenſum ad liberalitatem, cum multos magna quondam ſterilitate ac difficili remedio urbe expellere coactus eſſet, impetus cepit frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum ceſſaret. Nec perſeveravit, quia certum habebat poſſe per ambitionem aliquando reſtitui. Sueton. Cap. XLII. ab ipſo Auguſto hoc proditum ſcribit. Tot tantarumque largitionum memoriam conſignatam ab eo monumentis breviarii rerum à ſe geſtarum facile mihi perſuadeo. Sed vetuſtas, cui in marmora & æra, nedum in nos homullos jus eſt, invidit nobis tam certa earum teſtimonia corrupto at-

que

que exeſo magna ex parte lapide Ancyrano; perditis autem, omninoque ſublatis è medio aheneis pilis, in quibus Romæ erat ſcriptum. De publico frumento in eo lapide ſemel tantum mentio fit obiter in capite, quod aſcribam, cum de accipientium numero diſputabo. De coempto privata pecunia in eodem monumento hæc leguntur.

ITERUM ÆRE MEO VIRITIM CONSUL UNDECIMUM DUODECIM FRUMENTATIONES FRUMENTO PRIVATIM COEMPTO EMENSUS SUM.

Suſtuli ex hoc fragmento inſigne mendum, quod editiones omnes inſederat, & pro illis verbis ÆRE MERUI. ET. quæ nauci non ſunt, repoſui ÆRE MEO VIRITIM. Ut legi in lapide ipſo Ancyrano audeo affirmare. ÆRE. MEO fortaſſe dixit Auguſtus in hoc capite, quod in ſuperiore, EX PATRIMONIO MEO. Poteſt tamen

hoc ipsum non incommode ad hæreditates etiam referri, de quibus mox dicam. Robur adjicit huic emendationi, quod subjicit. FRUMENTO PRIVATIM COEMPTO. Si enim curavi edendum in ipso fragmento, non COLUMEIO, ut viri doctissimi, sed hac quidem in parte nimis religiosi. Parcenda hæc religio est veteribus scriptoribus, qui à nobis tractantur: in his autem fœdissimis vetera monumenta describentium peccatis procul ableganda. VIRITIM etiam scripsi, vestigia sequutus harum litterarum VI. ET. atque ipsum adeo Augustum, & veteres scriptores, qui hanc vocem adhibent ad significandas frumentarias, & numarias largitiones. Ex hoc igitur capite ad eum, quem dixi, modum restituto intelligi-
10 mus, Augustum, quo anno XI. consul fuit, frumentum singulis mensibus plebi gratis dedisse coemptum ære suo. Id utrum fecerit ob reditum in urbem ex Cantabria devicta; an ob consulatum;

tum; an ob pestem, quæ grassari eo anno cœpit, non liquet. Illud constat Augustum, nisi si fuit divinus, ad famem, ut Lipsio videtur, levandam largiri non potuisse: cum fames non nisi anno insequente ex incultis per superioris anni luem agris premere urbem cœperit Dione teste initio libri LIV. Frumentum datum credo, sed ab eo, quod additur, privata pecunia coemptum fuisse, assensum cohibeo. Quamquam enim cum sæpe alias Augustus, tum supremo testamento professus est, absumpta à se in Remp. duo paterna patrimonia, & supra quaterdecies millies, quod ex testamentis amicorum perceperat (quæ minimum sunt trecenties quinquagies centena aureorum millia, vel ut nunc vulgo loquimur, quinque & triginta milliones) arguitur tamen semel & iterum mendacii à Dione lib. XLVI. ut qui militibus pecunias diviserit λόγῳ μὲν οἴκοθεν, ἔργῳ δὲ ἐκ τῶν κοινῶν. *verbis de suo, reapse de publico*, & plebi R.

centenos vicenos nummos à patre legatos, non privata, ut videri vult in his fragmentis, sed publica pecunia persolverit. Verumtamen favet Augusto, quod historicus idem tradit, ludos pro Actiaca victoria privato sumptu ab eo factos. Cœperat scilicet abundare Augustus, & jam securus imperii tam large effundebat privatam pecuniam ad illud retinendum, quam publicam olim ad idem occupandum. Tiberius maxime tenax minime popularis raro admodum quidquam donavit. Observavi tamen apud Tacitum lib. II. novum ab eo excogitatum largitionis genus nummariæ simul, & frumentariæ. *Nam sævitiam annonæ incusante plebe, statuit frumento pretium, quod emptor penderet, binoq; nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios.* Idem scribit lib. XV. Neronem cum urbs deflagrasset, pretium frumenti minuisse usque ad ternos nummos, quod non perinde accipiendum est, ac si aut.

Nero,

Nero, aut qui ante eum imperarunt, pretium ullum vel levissimum dixerint publico frumento, quod lege Clodia gratis dari cœperat; id quod video Lipsium esse suspicatum commentariis in Tacitum. Fuit enim ab ea lege frumentum omnino gratuitum. Multo etiam minus hęc de eo accipienda, quod *supra annonarum modum, supraq; menstruam tesseram capiebant*. Nero enim prætextu hujus incendii ad quoddam tempus legitimo frumento plebem fraudavit. Xiphilinus, ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ ἐμπρησμοῦ τῶν Ρωμαίων τὸ σιτηρέσιον παρεσπάσατο. *Incendium caussatus frumentationem publicam sustulit.* Sed pretium, cujus meminit Tacitus, frumenti fuit à Nerone vænalis propositi ad sublevandas P.R. calamitates. Quantum enim collatis inter se horum scriptorum locis odorari possum, legitima largitione, ad quam plebis quota pars admittebatur, sublata, emensus est Nero P. R. sine ullo

discrimine frumentum sestertiis ternis, id est pretio levissimo in modios æstimatum. Magnum Tacitus fuisse hanc largitionem significat; major tamen erat futura omnino gratuita. Sed fuit, ut suspicor, Neroni consilium pretio levissimo frumenti constituto, una eademque opera populum lenire sibi infensum, ut incendii auctori, & simulare tantam a se quoque factam jacturam, ut neque dare frumentum posset omnino gratuitum, & à provinciis, privatisque collationes recipere, atque adeo efflagitare cogeretur. Id quod ab eo factum tradit præter Suetonium Cap. XXXIIX. Xiphilinus, quem ea, quam dixi, ratiane Tacito concilio. Fuit alterum quoque pretium annonæ, certa scilicet summa pecuniæ, qua frumentum & privatum negotiatorum, & publicum, quod reliquum faciebant largitiones, vænibat. Ea summa pro copia frumenti, quæ in urbe erat, ut nunc quoque usuvenit, & pro anni proven-

tu,nunc major erat,nunc minor. Modus annonæ vocatur à Tacito lib. XV. Plinius lib. XIIX. Cap. X. annonam mediam vocat, cum frumento nec vilitas,nec caritas est, sed pretio vænit mediocri ac tolerabili. De Principum largitionibus hactenus. Neque enim persequi omnes institui, sed specimen tantum exhibere volui, ex quo liceret conjecturam facere de aliis non paucis,quas de industria prætereo; ne cui forte in rebus cuilibet obviis immorari,aut contexere historiam videar.

De pane pro frumento dari cœpto. Cap. IV.

FRumentaria largitio cum diu obtinuisset, panis tandem successit in ejus locum. De eo igitur, quando vicarius fuit publici frumenti, non abs re erit pauca disputare, ut prima ejus origo,si qua potest,in lucem eruatur. 12
Lipsius hanc annonæ mutationem factam à Trajano,omnino autem

circa Flaviorum imperium suspicatur. Adduxere eum in hanc sententiam veteres in Persium commentarii, qui Satyra III. farinam populi cribro decussam panem fiscalem interpretantur. Ut, cum Persium decessisse constet anno imperii Neronis VIII. Rubrio Mario, & Asinio Gallo Coss: jam tum panis pro frumento datus videatur. Accedit alter Juvenalis locus, quem floruisse Domitiani temporibus, atque adeo vitam usque ad Adrianum produxisse volunt. Is igitur Satyra X. de populo R. scribens, qui dabat olim imperium, fasces, legiones, omnia: nunc, inquit, se

Continet, atque duas tantum res anxius optat
Panem, & Circenses.

panem ecce nominat, non frumentum. Confirmat eum in hac sententia Aurelius Victor, qui Trajanum prodit annonæ perpetuæ mire consuluisse, reperto, firmatoque pistorum

rum collegio. *Si enim,* inquit, *pistorum collegium à Trajano ad commodandum annonæ, ergo & panis.* Duo hic largitionis hujus initia nemo, opinor, tangi non videt: cum Trajanus quadragesimo ferme, postquam illa à Persio scripta sunt, anno imperium susceperit. Uter igitur panem primus dedit, Nero ne, an Trajanus? Non aperit Lipsius, quid sentiat: quamquam scriptores veteres, quos testes producit, digladiari videntur inter se; neque est Scholiastæ Persii auctoritas cum Juvenale ipso, & Victore comparanda. Mihi vero, ut fatear ingenue, quod sentio, verum neutrum videtur: & rationes à Lipsio allatæ in medium paullo negotio dilui possunt. Primum veteres illi in Juvenalem & Persium commentarii non tantum apud me, quantum apud alios plerosque habent auctoritatis pondus. Multa in illis antiqua reperias, multa recondita, multa optimæ notæ: sed contra in iisdem non pauca observavi

recen-

recentia, frivola, falsa, & ab eorum, in quos sunt scripti, poëtarum sententia aliena; quæ propemodum clamant eos non esse sinceros, sed ut alios plerosque (præcipue autem in Satyras Horatianas) infuscatos. Quamobrem adhibenda in iis legendis cautio est, ne quem forte vetustatis opinione rapiant in errorem. Rationem censuræ tam asperæ in hos commentarios meæ differam in aliud tempus: nunc satis erit ostendere, obscuratam ab eis, quasi nube obducta, clarissimam Persii sententiam panis fiscalis mentione. Carpebat enim poeta divites, gulæ, & luxuriæ mancipia; qui panem, atque holera, quibus utitur plebs, aspernabantur, superbum hoc fastidium prætexentes levi aliqua excusatione.

....Positum est algente catino
Durum holus, & populi cribro decussa farina:
Tentemus fauces. tenero latet bulcus in ore:

Putre

Putre, quod haud deceat plebeia radere beta.

Cujus loci priorem partem tantum non interpretatus eſt Plinius lib. XIX. Cap. IV. longa, eaque acerbiſſima divitum luxus inſectatione, de qua pauca operæpretium eſt delibare. *Ferendum ſane fuerit exquiſita naſci poma, alia ſapore, alia magnitudine, alia monſtro pauperibus interdicta: inveterari vina, ſaccisq́ue caſtrari, nec cuiquam adeo longam eſſe vitam, ut non ante ſe genita potet. E frugibus quoque quoddam alimentum excogitaſſe luxuriam, ac medulla tantum earum, ſuperq́ue piſtrinarum operibus, & cælaturis vivere, alio pane procerum, alio vulgi, tot generibus uſque ad infimam plebem deſcendente annona. Etiamne in herbis diſcrimen inventum eſt, opesq́ue differentiam fecere in cibo etiam uno aſſe venali? In his quoque aliqua ſibi naſci tribus negant.* Reliqua legantur apud illum triſtiſſimum, & aſperrimum cenſorem morum, quem cum lego, nec Perſium, nec Juvenalem

lem desidero, ac ne Lucillium quidem; quamquam velut stricto ense infremuisse dicitur. Sed Juvenalis mentio opportune facta revocat mihi in memoriam Satyram ejus V. cujus idem ferme est, quod superioris Pliniani loci argumentum, sed ita tractatum, ut cum Plinius fulmina mittere videatur, Juvenalis vix coruscet, & quanto hic placidior, tanto sit ille torrentior. In ea igitur Satyra hi versus leguntur, qui superiores etiam Persianos illustrant non mediocriter.

Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, solidæ jam mucida frustra farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morsum.
Sed tener, & niveus, molliq; siligine factus
Ponetur domino. Dextram cohibere memento:

Salva

Salva sit artoptæ reverentia. Finge tamen te
Improbulum; superest illic, qui ponere cogat.
Vis tu consuetis audax conviva canistris
Impleri, panesq; tui novisse colorem?

Cum igitur plebji plerique conficerent, hodieque conficiant panis, non ex farina succreta cribro pollinario, sed laxiore, quod minutos etiam furfures transmittit: hi panes quia neque candore, neque suavitate pares iis erant, qui parabantur divitibus ex simila aut siligine, ab illis rejiciebantur. Atque hi sunt, quos significat Persius, cum farinam dicit populi cribro decussam. Cur igitur quisquam fiscales panes hic nobis obtrudat, nihil est. Habeat sibi ille bar- 1
dus, qui eos primus somniavit. Quid? quod hæc hujus loci interpretatio cum altero pugnat ejusdem poetæ loco Satyra V?

Libertate opus est, non hac, qua ut quisq; Velina
Publius emeruit, scabrosum tesserula far
Possidet.

Nonne enim diserte ostendit poeta distribui solitum ætate sua frumentum, non panem? Quod si cui forte in mentem venerit suspicari, mutatam à Nerone, postquam hæc scripta sunt, aut mortuo jam Persio, annonam, is meminerit, Tacitum lib. XV. scriptum reliquisse, Neronem anno imperii XI. Silio Nerva, & Attico Vestino Coss: (is fuit à Persii morte annus tertius) dedisse prętorianis militibus sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonæ utebantur. Panem. n. profecto largitum dixisset, si frumentum per ea tempora dari esset desitum. Hæc de Neronis imperio, & Persii loco. De Tito imperatore vetus extat inscriptio reperta in horreis Palatinis, ex Panuinio in urbe Roma

IMP.

IMP. T. CÆSARI.
DIVI. F.
VESPASIANO. AUG.
PLEBS. URBANA.
QVÆ. FRUMENTUM.
PUBLICUM. ACCEPIT.
ET. TRIBUS.

Juvenalis autem, cujus ad Domitianum, Nervam, Trajanum, Adrianum pertinere potest locus, panem dicit à populo optari. Non nego. Fiscalem igitur, & gradilem. Hoc pernego. Videtur enim mihi poeta panis nomine significare uberem annonam, quam, plebs ubique exigit à Principe. De ea locus est apud Tacitum lib. IV. historiarum, eo magis notandus, quod summus vir in ejus interpretatione à me stat, secum pugnat. *Quia naves*, inquit Tacitus, *sævitia hiemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex Republ. annonæ cura, retineri commeatus dum timet, credebat.* In eum locum Lipsius tale esse notat hoc Juvenalis de populo R. 14

Duas

----Duas tantum res anxius optat
Panem, & Circenses.

De pane igitur vænali, ejusque copia locus Juvenalis accipiendus, non de fiscali, quem Domitiani sæculo in usu non fuisse docet, ni fallor, hic poetæ ejusdem locus e Satyra VII. quæ est de vivi adhuc Domitiani egregia in poetas voluntate, quamquam Neronem hic quoque somniat vetus interpres.

Summula ne pereat, qua vilis tessera vænit
Frumenti.

tesseram frumenti ecce nominat, non panem. Veruntamen idem ille vetus interpres hoc quoque distorquet, & summulam, nisi me fallunt corrupta ejus verba, modum significare ait gradilis panis: quam recte, & apposite ad reliqua poeta verba, omnes vident. Si enim summula modus panis est, quid erit tessera frumenti væniens? An non verius est, summulam esse eam

pecu-

pecuniolam, quam tesseræ frumentariæ pretio parem orator corradebat? mihi quidem videtur. Dedit igitur frumentum Domitianus. Quid Nerva? Silent historici, sed nummi loquuntur, in quorum uno modius est spicis refertus cum hac inscriptione.

PLEBEI URBANÆ FRUMENTO CONSTITUTO.

Quamquam autem, qua sit præcipue ratione constitutum, non constat (potuit enim multimodis constitui) mihi tamen satis superque est, non dici restitutum, ut sane dictum oportuit, si Domitianus panem distribuerat. Illud quoque confirmare omnes potest non mediocriter in hac sententia, quod hic mentio fit plebis urbanæ, quæ annonam gratuitam accipere erat solita. Dedit igitur Nerva frumentum, atque adeo ut successores dare possent, constituit. Successit illi Trajanus, quem institisse paternis vestigiis (quod quidem spectat ad hanc largitionem) quamquam veri admo-

admodum ſimile eſt, non poſſum tamen certo affirmare: quippe qui nullum adhuc invenerim vetus monumentum, unde id erui poſſit. Ac ne panes quidem ab eo diſtributos quiſquam veterum tradidit. Solus Victor neſcio quid de piſtoribus ſcripſit, ut ſupra notavi, unde id eruit Lipſius. Sed alia fortaſſe, quam putat, illis verbis eſt ſubjecta ſententia, & hoc dicit Victor. Ut panis ingenti urbem colentium multitudini abunde ſuppeditaret, nec deficeret unquam, repertum à Trajano, firmatumque piſtorum collegium. Qua ratione & populo R. univerſo, & peregrinis optimus imperator proſpexit, quorum pleriq́ue pane à propola vitam tolerabant; id quod & ſtante Republica, & collapſa factum conjicio ex Cicerone in Piſonem, & Tacito lib. IV. hiſtoriarum: & hodieq́ue Romæ tralatitium eſt; qua in urbe, ut in pleriſq́ue omnibus Italicis, piſtorum collegium in eam, quam dixi, gratiam viget? at panis largitio, ſi ſpor-

si sportulas excipias, nulla. Quando igitur nihil vetat credere, idem Trajani consilium fuisse; expectemus necesse est, dum aliquid certius de pane ab eo distributo in lucem eruatur. Interea si à frumentaria largitione, quam diu retinuisse Trajani successores docebo, de ipso Trajano conjecturam ducere licet; quidni autem liceat? frumentum ab eo datum videri pronuntio. Adrianus certe, qui illi in imperio successit, *Senatoribus, qui non vitio suo decoxerant, patrimonium pro liberorum modo Senatoriæ professionis explevit, ita ut plerisq; in diem vitæ suæ DIMENSUM sine dilatione restitueri*, ut scribit Spartianus. At dimensum non panis modus est, sed frumenti, auctore Donato in Phormionem. Frumentum igitur largitus est Adrianus. De Antonio autem Pio, quem ille habuit hæredem imperii, hæc apud Capitolinum leguntur. *Vini, olei, & tritici penuriam per ærarii sui damna emendo, & gratis populo dando sedavit.*

Quamquam autem hæc extra ordinem largitio videtur in annonæ caritate, quid tamen caussæ fuerit, quamobrem frumentum, non panis populo daretur, non video; si pistorum collegium ea tantum gratia fuerat institutum, ut gratuitum panem conficerent. Post Antoninum Pium imperium suscepit alter Antoninus, quem vulgo appellant Philosophum. Is cum L. Vero, quem Augustum dixerat, Lucillam filiam despondit, *ob hanc conjunctionem*, ut ait Capitolinus, *pueros & puellas novorum hominum frumentariæ perceptioni ascribi præcepit.* Nihil dici potuit apertius: & tamen in rem minime dubiam testem alterum dabo L. Appuleium, qui circa Antonini tempora, & horum DD. fratrum vixisse traditur. Is libro de mundo. *Alius*, inquit, *ad Minutiam frumentatum venit, & aliis in judiciis dies dicitur.* Nulla hic graduum, è quibus panem distributum volunt, sed Minutiæ; nulla panis, sed frumenti mentio. Quinetiam mul-

tis

tis post annis L. Septimius Severus, & post eum Antoninus ejus filius frumentum dedere, si Lipsio credimus, qui ad Taciti Annalium librum XV. docet ex Herodiano auctum ab utroque modum frumenti, quod cohortibus prætorianis Neronis instituto gratis dabatur. Accepisse autem etiam plebem colligo ex Xiphilino, qui uno eodemque nomine τῶν σιτοδοτουμένων, quo utitur Dio ad eos significandos, quibus frumentum gratis dabatur, de Severo scribens milites & plebem complectitur. Ejus verba recitabo inferius, cum de numero accipientium disputabo. Postremo Alexandrum a vetere consuetudine non recessisse docent Paullus & Ulpianus I. CC. quorum uterque & floruit, Lampridio teste, illo imperante, & frumentariæ tesseræ mentionem fecit. Ulpiani fragmentum legitur in Pandectis titulo de judiciis. *Si libertis suis tesseras frumentarias emi voluerit testator*, Paulli autem titulo de

legatis 2. *Si Titio tessera frumentaria legata sit.* Cum ergo frumenti tam frequens sit apud veteres mentio, de pane autem mirum silentium, non temere, opinor, usque ad hæc tempora frumentum donatum quis affirmaverit. Quid tu? inquiet aliquis, panem fiscalem cujus inventum putas? Ego vero Aureliani, quem tradit Vopiscus expeditione suscepta in orientem, bilibres coronas populo R. pollicitum, si victor rediisset. Ac populum quidem aureas expectantem ex panibus accepisse, quos illi Aurelianus voti compos donavit. Ex eo igitur panem quotidie singulis datum, & quidem siligineum, qui hæredes, posterosque omnes sequeretur, atque hunc panem, ut ita dicam, coronarium se hæc prodente. Constantino principe adhuc datum affirmat. Paullatim deinde hæc quoque largitio una cum imperio P. R. consenuit, ac demum omnino defluxit. Sed alterum quoque est ab Aureliano usurpatum largitionis genus

nus, cujus meminit in epistola ad præfectum annonæ apud eundem Vopiscus his verbis: *Inter cetera, quibus, DIs Faventibus, Romanam rem juvimus, nihil mihi est magnificentius, quam quod additamento unciæ omne annonarum urbicarum genus juvi.* Vopiscus unciam additam panibus urbis de Aegyptio vectigali testatur. Hanc largitionem viris doctis ante me observatam fuit mihi consilium denuo commemorare, ut alia nonnulla, ut in medium rationem ponerem, qua si minus facta est, at fieri potuit. Aucto igitur non mediocriter Aegyptio vectigali Probi opera, quem tradit Vopiscus in Nilo tam multa fecisse, ut vectigal frumentarium solus adjuverit, statuit Aurelianus. Quidquid illud fuerat accessionis donare populo R. sed ita, ut, quod in se erat, nemo expers esset ejus largitionis. Jussit igitur ut pistores, qui panes in urbe vænales conficiebant, certi in asses v. g. ponderis pro annonæ modo, ut fit hodieque panibus

nibus singulis unciam adderent, quam ipse gratuitam ementibus dabat; damna pistorum frumento Alexandrino farciendo. Sed hanc largitionem suspicor non fuisse diuturnam.

De modo frumenti.
Cap. V.

Hæc habui, de ortu & interitu frumentariæ largitionis quæ dicerem. Nunc de modo frumenti ut disputem, ratio suadet, ac via, quæ in omni doctrina momenti plurimum habet. Ac principio quidem certum ac definitum modum nullum fuisse facile adducor ad suspicandum. Quippe qui ex Livio præsertim intelligam, frumenti vim, quæ distribuebatur, variam fuisse & incertam, & tamen divisam aliquando cum summa fide & gratia, id est, ut ego interpretor, nulla habita aut proprii, aut amicorum, & clientium commodi præcipua ratione, sed admissa plebe universa ad publicam

cam liberalitatem. Qua ratione ad ejus multitudinem frumenti modus fuit exigendus. Sed hæc, ut ingenue fatear, mera est divinatio, ex perlevi orta conjectura: quam autem subjiciam, ea firmiori nitetur fundamento, & facile omnes mihi assentientur, Gracchum, qui primus de stata, ac perpetua frumentatione legem tulit, de modo etiam frumenti cavisse. Eum igitur hujus quoque rei auctorem facio. Ab Appulejo autem & Druso non minus hunc ipsum modum servatum verisimile est, quam certum sit, legem Semproniam eos revocare conatos. Sed quanta hæc fuerit menstrua largitio, nemo omnium, qui extant, veterum scriptorum, quod sciam, prodidit. Unus Salustius in ea, quam supra commemoravi, Marcii concione, modum lege Terentia frumento definitum expressit his verbis. *Nisi forte repentina ista frumentaria lege munia vestra pensantur, qua tamen quinis modiis libertatem omnium æstimavere.* Quem lo-

locum diligenter examinans veni in eam sententiam, ut mihi persuaserim, aut restitutum hac lege veterem Semproniæ modum, aut hunc recentem vetere majorem fuisse. Vix est enim ut si plus Gracchus dedisset, fuerit Marcius silentio præteriturus, largiorem tribunum fuisse, quam patres: cum præsertim eos apud plebem criminaretur, & largitionem illam extenuaret; ut hujus exilitate, illorum impotentia commota in studium restituendæ tribunitiæ potestatis acrius exardesceret. Sed tamen parem fuisse legis Terentiæ & Semproniæ modum verius videtur cogitanti, hanc largitionem patribus expressam, delinire satis potuisse plebis animos in eos offensiores, si par tribunitiæ fuisset. Hoc
16 igitur probo: Lipsium non audio, qui ob has tribunitias querelas additum largitioni modium arbitratur, ita ut seni essent. Nam cum pugnet aperte cum Salustio, nulla tamen sententiam suam fulcit ratione. Quini igitur mo-

dii,

dii, singulis mensibus ad frumentariam perceptionem admissis dati sunt lege Sempronia; fortasse etiam S. C. facto in sententiam Catonis, ad plebem, legis Terentiæ exemplo, leniendam. Reliquæ sunt Clodiæ leges, latæ paullo ante funus Reipubl. quibus nullam factam ad veterem modum accessionem ut credam, facit Cicero, qui exhaustum a Clodio remissis semissibus ac trientibus ærarium deplorat; de modo autem ab eo aucto ne verbum quidem: cum tamen hac ratione magnum potuerit Reipubl. vulnus infligi, & Ciceroni non dissimulandum. Dicet quispiam. Ne de numero quidem accipientium aucto Cicero queritur, de quo tamen Clodiam legem priorem non esse latam præstare non audes. Sed multitudo aucta antea fuerat à viris bonis, & Reipublicæ amantibus; modus fortasse à nemine. Cæsare autem rerum potito, ordinariam 17
largitionem fuisse modium demum, eo magis miror Lipsium affirmasse in

Admirandis, quod alibi à se id notatum dicit, quod nullibi est notatum. Nam in Electis, probare hanc sententiam non ausus, suspicatur id, quod res est, hanc fuisse largitionem extra ordinem, ut ego capite III. Dionis testimonio probavi. A Cæsare usque ad Severum de modo frumenti à veteribus traditum nihil observavi. Severus, Herodiano teste libro III. *primus* cohortibus prætorianis modum auxit. Caracalla ejus Filius patre cæso, ut est apud eundem lib. IV. dimidium ejus, quod pater dabat, adjecit, ut menstrua largitio minimum fuerit novenum modiorum. Modus autem frumenti plebi distributi qui fuerit, obscurum est. Frumento deinde post LX. circiter annum dari desito, coronæ bilibres ex siligineis panibus quotidie populo ab Aureliano sunt datæ: quam largitionem si minus majorem frumentaria, quæ antea obtinebat, parem certe fuisse verisimile est.

De iis, quibus dabatur publicum frumentum. Cap. VI.

AD tertium jam venio disputationis hujus caput, de iis, quibus dabatur publicum frumentum. Hæc quæstio duas habet partes; unam de statu, alteram de multitudine accipientium; quas eodem, quo propositæ sunt, ordine exsequar. Quod spectat ad primam, datum est frumentum civibus Romanis tenuioribus, sive ingenui essent, sive libertini, sive nobiles, sive obscuri. Senatores etiam accepisse reperio, & admissos ab Augusto aratores, & negotiatores, à Nerone cohortes prætorias: quæ omnia, antequam porro progredior, veterum testimoniis confirmanda sunt. Cives fuisse liquet ex Persii, & Senecæ locis, quos ante me Lipsius notavit; neque ex iis modo, sed ex aliis multis, quibus in re tam clara & certa supersedeo. Quamobrem peregrinos ante civitatem, quam frumento donatos autumno.

Ha-

Habitam præcipue tenuiorum, miseræque plebeculæ rationem iisdem testibus credi potest, quibus supra usus sum, de legibus Sempronia & Clodia cum disputarem. Liberti etiam capiebant, ut præter Persium, cujus versus Cap. IV. illustravi, docet Dio libro XXXIX. ὁ Πομπήιος ἔσχεν ἐν τῇ τοῦ σίτου διαδόσει τριβήν τινά. πολλῶν γὰρ πρὸς τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἐλπίδας ἐλευθερωθέντων, ἀπογραφὴν σφῶν, ὅπως ἔν τε κόσμῳ καὶ ἐν τάξει τινὶ σιτοδοτῶσιν, ἐθελῆσαι ποιήσασθαι. *Erant, quæ Pompejum in distributione frumenti morarentur. Multis enim propter spem, quam de se excitarat, manumissis, ut recte atque ordine acciperent, recensum eorum facere instituerat.* Quæ verba ad nescio quam liberalitatem detorsit interpres. Accepisse autem & nobiles, & magistratibus functos discimus ex Cicerone Tuscul. III. *Piso ille frugi semper contra legem frumentariam dixerat. Is lege lata consularis ad frumentum accipiendum venerat. Animadverterat*

Grac-

Gracchus in concione Pisonem stantem. Quaerit audiente populo R. qui sibi constet, cum ea lege frumentum petat, quam dissuaserat. Nolim, inquit, mea bona, Gracche, tibi viritim dividere liceat. Sed si facies, partem petam. De Senatoribus est etiam Spartiani locus in Adriano, quem supra descripsi. *Senatoribus, qui non vitio suo decoxerant, patrimonium pro liberorum modo Senatoriae professionis explevit: ita ut plerisq; in diem vitae suae dimensum sine dilatione restituerit.* Ex quibus verbis intelligere est, & datum Senatoribus etiam ante illa tempora frumentum & dari desitum iis, qui decoxissent. Ad haec aratores, ac negotiantes ab Augusto admissos ad frumentationem prodere videtur Suetonius cap. XLII. cum narrat post magnam illam famem, quae Augustum prope impulit ad abolendas publicas frumentationes, ita ab eo rem temperatam, *ut non minorem aratorum ac negotiantium, quam populi rationem duceret.* Quam-

quam

quam mihi de hac re attentius cogitanti non videtur Augustus hoc consilio plebem avocasse ab ignavia, ac desidia, & ad agriculturam traduxisse. Si enim una cum industriis & navis admittebantur adhuc ad frumentationes ignavi & otiosi, quid erat, cur quisquam commoveretur, & vitam duram, ac laboriosam præponeret inerti ac securæ? Patebat adhuc via, quam omnino præclusam oportuit ab eo, qui cuperet aliquid promovere. Nisi forte certus aliquis aratorum ac negotiantium numerus ita est admissus ad publicas frumentationes, ut in locum demortuorum nonnisi ejusdem farinæ homines sublegerentur. Ex quo consilio fructum aliquem capere Augustum potuisse non nego: veruntamen hæret mihi in animo suspicio alterius sententiæ, quæ lateat sub illis verbis. Potuit enim Augustus alia quapiam ratione aratorum ac negotiantium commodis prospicere: præsertim immunitate, qua interjecto tem-

tempore donatas à Nerone frumentarias naves ex Tacito discimus lib. XIII. Postremo prætorianis militibus dedit idem Nero gratuitam annonam Suetonio teste cap. X. & Tacito lib. XV. Hos omnes, quicunque capiebant publicum frumentum, intelligendum est in urbe domicilium habuisse. Res clara ex Plutarcho, Plinio, Dione, Lapide Ancyriano. Et jure sane hoc fuit institutum. Neque enim fas est, ut Cassiodori verbis utar, ut *qui urbis affectum domicilii indicio monstrare neglexerint, ejus commodis perfruantur.* Sed ne id quidem, ut frumentum quis caperet, satis fuit. Nam recipi ante, & in album referri oportuit. Hanc Græci *ἀπογραφὴν*, & *ἐξέτασιν*, nostri recensum, & recensionem vocant, quam stante Republica fuisse usurpatam ex Cicerone intelligimus in Miloniana. *Eum* (Clodiũ) *qui ædem Nympharum incendit, ut memoriã publicæ recensionis tabulis publicis consignatam extingueret.* Sed & Suetonius idem signi-

significat in Cæsare cap. XLI. actum ab eo recensum nec more, nec loco solito prodens. Locum solitum fuisse campum Martium; morem, ut per Censores, & publicos Scribas negotium conficeretur sunt viri doctissimi, qui velint. Sed ut de Censoribus dubitem, facit Dionis de Pompejo locus, quem supra recitavi. Ex eo intelligitur, hos recipere, illos rejicere in eorum, qui curabant frumentum, potestate fuisse. Sed Cæsar Dictator hoc quoque mutavit, & recensu acto instituit, ut quotannis in demortuorum locum subsortitio à Prætore fieret ex his, qui recensiti non essent. Ita res ex arbitraria facta fortuita, & à gratia traducta ad sortem. Recensitis dabantur tesseræ, quas vendi quia nulla vetabat lex, fiebat non raro, ut qui eas emerant, quamquam recensiti non erant, acciperent nihilominus frumentum. Væniſſe autem eas vili, non solum potest conjici ex eo, quod tantisper erant, ut ita dicam, frugiferæ, dum

iis,

iis, unde erant emptæ, vita suppeditabat; sed intelligitur etiam ex Juvenalis versibus è Satyra VII. supra capite IV. descriptis. Cetera, quæ sunt hujus propria, apud Lipsium legantur.

De numero accipientium publicum frumentum. Cap. VII.

ALtera de numero accipientium quæstionis pars multo est obscurior, sed contendam, qua potero, ei quoque lucem dare. Ante legem Semproniam vix adduci possum, ut credam certum fuisse numerum τῶν σιτοδεχτουμένων. Quid mirum? cum rara esset, incertaque largitio, & nunc major, nunc minor frumenti numerus adveheretur. C. Gracchus non dubito, quin de hac quoque re lege caverit; sed quam multi acceperint ejus beneficio, nondum potui subodorari. Paribus tenebris circumfusæ sunt leges Appuleja, & Livia. Numerum accipientium lege Terentia indagavi

nec

nec satis certis, nec nisi leviter impressis vestigiis apud Ciceronem frumentaria, quo loco agit de venditis à Verre Agyrinensium decumis. *Imperas*, inquit, *ut decumas accipiant; Apronio dent lucri tritici medimnum XXXIV. M. Quid est hoc? Una civitas ex uno agro plebis Romanæ prope menstrua cibaria donare Apronio cogitur?* Menstrua cibaria alterutro horum modorum interpretemur necesse est; aut frumentum, quo empto plebs Romana vitam tolerabat, aut quo publice donabatur. In emptum, quæ Cicero dicit, non cadere si ostendero, non levi ac futili conjecturam meam argumento confirmaro. Nam de frumento Romam undecumque importato, sive id Siculum esset, sive invectum ex aliis provinciis, ut eo plebs R. universa uteretur, hæc accipi nullo modo possunt. In urbe enim omnium, quas sol aspiceret, maxima, quis non ultro det fuisse amplius CCCC. M. plebis urbanæ? Alioqui Romam pro ejus magni-

magnitudine adeo à veteribus celebrata fecerit ὀλιγάνθρωπον, & parum frequentem. At subducta ratione hanc multitudinem minimum CC. M. medimnum menstrua absumpsisse comperiemus, ut singulis tribuantur modii terni. Qui ingens frumenti numerus à XXXIV. millibus medimnum à Cicerone expressis abest tam longe, ut nullo modo tam impudenti mendacio fucus fieri judicibus potuerit. Sequitur ut de Siculo tantum frumento hæc accipiamus. Sed cum duæ sint exactæ ab Siculis decumæ, utrum ad utrasque hæc pertinere censebimus, an ad alteras? Decumani frumenti, & ex S. C. empti numerus fuit in singulos menses C. M. medimnum, ut constabit ex capite X. Qui autem dicat XXXIV. M. esse prope centena millia, is non & calumnietur aperte, & judicum odium à reo in se convertat? Restat igitur, si de frumento Romæ vænali hæc à Cicerone sunt scripta, ad alteras tantum decumas ut pertineant,

quæ

quæ fuerunt medimnum L.M. Vitant, fateor, qui ita locum hunc interpretantur, eam rationem, qua sunt superiores sententiæ jugulatæ. Nam si oratorum in augendo spectetur consuetudo, negari non potest, quin L.M. ad XXXIV. proxime accedant. Hanc igitur vitant rationem, sed in alias incurrunt. Nam quæri potest primum, de utris hæc dicta putent Siciliæ decumis? neque enim discernit orator. Deinde cum utræque, ut ex multis orationis illius locis constat, sint Romam missæ, cur alterarum tantum ratio habeatur? Quod autem quis dicat, cum præter eum, de quo disputamus, duo sint ejusdem orationis loci, in quibus demptum esse à Verre de P. R. victu frumentum, & altam à Siculis plebem R. affirmat, hique omnes loci in ea sint orationis parte, in qua de primis decumis agitur, de his tantum omnes accipiendos videri: hæc inquam quod quis dicat, me non prius commovebit, quam doceat, aut alteras

teras decumas Romam missas non fuisse: aut aliam ullam fuisse caussam, cur mitterentur, quam *ut populo R. satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur*; aut quid sibi Cicero velit, cum de emptis decumis disputans datum ait Verri pecuniam *ad frumentum, id est ad necessitatem salutis & vitæ.* Nam ex his junctis aut fallor, aut efficitur, hoc quoque frumentum in plebis R. usus imperatum atque advectum fuisse. Redeo igitur ad superiorem illam rationem, & qværo, cur ejus in menstruis P.R. cibariis ratio non habeatur. Qui respondere non poterit, si, quam imbibit, opinionem mordicus retinebit, fateri cogetur se in hoc loco interpretando non tam ratione, quam arbitrio suo niti, plusque de sua, quam de Ciceronis sententia laborare. Quando igitur neque de omni frumento publico, quod erat Romæ venale, neque de Siculo, sive utrasque sive alteras tantum decumas sumamus, hæc scripta videntur, quid restat, nisi ut signifi-

gnificari dicamus Ciceronis verbis menſtruam annonam lege Terentia plebi donatam eo triennio, quo Verres fuit in Sicilia? Sed certus frumenti numerus latet. Id unum ſcimus Cicerone auctore acceſſiſſe eum ad medimnum XXXIV. M. Hac igitur quaſi face prælucente progrediamur conjecturis quamminime audacibus. Imminuit orator modum frumenti ad crimen augendum, nos eum amplificemus, & producamus vel ad L. M. medimnum: qua ratione fiet ad illum tertiæ circiter partis acceſſio, adeo non levis, ut fortaſſe ne orator quidem tantum detrahere ſit auſus, cum verſaretur in re omnibus nota & aperta. Medimna ſingula modios Romanos capiunt ſex. Erunt igitur menſtrua modium Romanorum CCC. M. quæ ſufficiunt hominum LX. Millibus alendis, ut modus frumenti fuerint modii quini. Aut igitur hæc ipſa, aut circiter tanta, mea quidem ſententia non major hominum multitudo lege Terentia

rentia publicum frumentum accepit. At Senatusconsulto, cujus auctor fuit M. Cato, conjicere possumus admissa ad frumentationem hominum M. circiter C. ex sumptu, quem factum quotannis in eam rem tradit Plutarchus. Is sumptus fuit DCCL. M. scutatorum aureorum. Cum enim frumentum lege Terentia dividendum tradat Cicero in frumentaria emptum in Sicilia HS. quaternis in modios singulos, Romæ pluris fuisse necesse est, nisi si aut classes, quibus advehebatur, nullo Reipubl. sumptu navigarunt, aut faciendi non fuerunt alii sumptus eo majores, quod frumenti pars multo maxima è regionibus quam Sicilia remotioribus petebatur. Ponamus igitur frumentum Romæ fuisse in modios singulos HS. quinis, & paullo amplius; & quidquid excurrit, refectum Reipublicæ semissibus ac trientibus, quos numerabat plebs, atque hac ratione datos inveniemus ex hoc S. C. modios quinos quot mensibus cen-

centum hominum millibus. Accipiebant enim singuli quotannis modios sexagenos, qui ea, quam statui, æstimatione HS. quinum, valebant aureos scutatos septem cum semisse. Hi centies millies ducti reddent ad assem summam illam Plutarchi DCCL. M. Sed tamen quia sumptuum Reipubl. modum tenere ad unguem non possumus, una etiam certum accipientium numerum ignoremus necesse est. Sed non erit procul à vero, qui circiter tantum, omnino autem majorem, quam lege Terentia fuisse existimabit. De Clodia priore nihil habeo dicere, præter ea, quæ capite II. extremo sunt dicta. Hac igitur missa veniamus ad C. Cæsarem, qui cum per seditiones & bella civilia plurimi, ut fit, irrepsissent nullo jure in has largitiones, jamque essent CCCXX. M. accipientium publicum frumentum, anno V. C. DCCVII. recensu acto ad CL. M. retraxit. Auctor Suet. cap. XLI. & Dio libro XLIII. cujus verba Lipsius male inter-

interpretatur. Quamquam enim ad 18
partem dimidiam redactos prodit,
quæ sunt CLX.M. addit tamen ὁμοῦτι,
id est ferme, ut aliquanto pauciores
fuisse intelligamus, quamquam ipse,
ut fit, rotunda summa utitur. Idem
numerum à Cæsare imminutum innuit
ipsis triumphi diebus, ut ad pauciores
largitio perveniret. Neuter tamen
rem ita prodit, ut intelligere liceat
reduxeritne Cæsar veterem numerum,an modice auctum ierit. Lipsius 19
reuocatum veterem credit: mihi in
re incerta, & probabili placet altera
sententia,non ob eam solum caussam,
quod in homine populari fuit hoc magis populare, sed etiam ut civibus tenuioribus, & obæratis,qui, cum nihil
haberent in censu,collocarant inCæsare spem suam,& ab ejus partibus steterant, gratia ex parte aliqua rependeretur. Ut ut est (dubitare enim malo,
quam statuere) denuo certum hunc
numerum eadem caussa reddidit incertum, id est bella civilia, quæ post

Cæsaris necem exarserunt. Sed eum Augustus ita denuo coarctavit, ut tamen pateret latius, quam antea, & paullo plures CC. Millibus essent, qui accipiebant publicum frumentum. Ipsemet testis in breviario rerum à se gestarum, & impensarum, quas in Rempublicam, & P. R. fecit: cujus capita quædam non abs re erit ascribere, & examinare.

I. ITERUM. ÆRE. MEO. VIRITIM. CONSUL. UNDECIMUM. DUODECIM. FRUMENTATIONES. FRUMENTO. PRIVATIM. COEMPTO. EMENSUS. SUM. ET. TRIBUNITIA. POTESTATE. DUODECIMUM. QVADRINGENOS. NUMMOS. TERTIUM. VIRITIM. DEDI. QVALIA. MEA. CONGIARIA. FRUMENTI......NUM. NUNQVAM. MINUS QVINQVA-

QVAGINTA. ET. DUCENTA..... SIA.

II. CONSUL. TERTIUM. DECIMUM. SEXAGENOS. DENARIOS. PLEBI. QVÆ. TUM. FRUMENTUM. PUBLICUM. ACCE.. DEDI. EA. MILLIA. HOMINUM. PAULLO. PLURA. QVAM. DUCENTA. FUERUNT.

In II. capite expressus est numerus accipientium publicum frumentum. Ea millia hominum paullo plura, quam ducenta fuerunt. Augustus XIII. consulatu, quem gessit anno V. C. DCCLII. largitus est singulis denarios sexagenos, cum L. filium suo tyrocinio deduxit in forum. Idem prope numerus est apud Dionem libro LV. ὁ δὲ Αὔγουστος τὸ τοῦ δήμου τοῦ σιτοδοτουμένου πλῆθος ἀόριστον ὂν, ἐς εἴκοσι μυριάδας κατέκλεισε, καὶ ὥς γέ τινες λέγουσιν, καθ' ἕνα ἑξήκοντα δραχμὰς ἔδωκε. *Augustus frumentantium multitudinem minime certam ad M. CC. redegit,*

git, & viritim sexagenos denarios, ut quidam auctores sunt, dedit. Quamquam autem hunc recensum factum Dio tradit anno V.C. DCCXLIIX. C. Antistio Vetere, & D. Lælio Balbo Coss. id est quadriennio ante XIII. Augusti consulatum, non tamen ab e-
20 jus breviario dissentit. Hoc enim tantum dicit Augustus, se consulem decimum tertium, congiarium dedisse plebi, quæ per id tempus frumentum accipiebat: nec video, unde Lipsius
21 expiscetur, factum ab eo hoc anno populi recensum. Immo illis verbis. PLEBI. ROMANÆ. QVÆ. TUM. FRUMENTUM. PUBLICUM. ACCIPIEBAT. (sic enim censeo lacunam illam explendam) non obscure videtur significare solitam per ea tempora accipere tantam multitudinem, non autem à se tum primum redactam ad M. CC. Non solum igitur non erravit Dio, sed prodidit etiam accuratissime, quo primum anno recensus sit factus.

Quod

Quod autem addit de drachmis LX. valde vereor, ne Lipsio errandi ansam præbuerit. Nam prima fronte id esse, quo de hic agit Augustus, congiarium videtur. At hoc datum est XIII. consulatu: eodem igitur populus recensitus. Procederent recte omnia, si idem esset congiarium; sed non est, imo aliud, quod ex quorundam sententia præter hoc dedit Augustus, quadriennio ante decimum tertium consulatum, cum plebem recensuit. Cum igitur ab aliis historicis gravibus fortasse, neque indiligentibus id memoriæ proditum reperisset Dio; contra in hoc Augusti breviario, quo non dubito, quin sit usus, nullam ejus mentionem: tutum cepit consilium, ut defugeret auctoritatem, & habere se scriberet auctores hujus rei, affirmaturus eam certius, si ab ipso Augusto proditam reperisset. Hæc dici possunt pro Dione ἀναχρονισμοῦ reo. Superest levis in numero accipientium varietas. Nam Dio M.CC. fuisse tra-

dit; Auguſtus paullo plura. Dicerem poſitam à Dione ſummam rotundam, ut ſæpe alias ab omnibus ſcriptoribus, ni proclive eſſet conjicere nonnullos eo quadriennio receptos ultra illam certam ac definitam multitudinem. De numero autem accipientium ante recenſum nihil habeo, quod liqueat. Dio cum ſcribit fuiſſe πλῆθος ἀόριστον, ſatis indicat ob eam præcipue cauſſam à ſe omitti, quod fuerit ſemper varius & incertus. Sed tamen cum recenſus eſt actus, quantus fuit? Vir doctiſſimus optime de multis veteribus ſcriptoribus meritus, de congiario ſcribens, quod in his fragmentis prodit Auguſtus à ſe datum trecentis viginti millibus plebis urbanæ, ſuſpicatur, quamquam ad congiaria, quam ad frumentationes major hominum numerus admittebatur, tamen etiam frumentum accipientium ante Auguſti conſtitutionem hunc numerum fuiſſe. Neque habeo cur probem, neque cur rejiciam hanc ſuſpicionem.

Hoc-

Hoc tantum noto, datum id congiarium anno V.C. DCCXLIX. cum superiore factus esset recensus. Fortasse igitur nihil huic multitudini cum ea, quam quærimus, rei est.

Priore fragmenti hujus capite (libuit enim in eo describendo sequi Augusti ordinem, in explicando autem nostrum) eorum numerus continetur, qui acceperunt frumentum privata pecunia coemptum ab Augusto. Quæ autem in eo sunt corrupta & mutila, possunt pristinæ integritati, aut saltem sententiæ restitui ad hunc modum. QVÆ. MEA. CONGIARIA. ET. FRUMENTUM. ACCEPERUNT. HOMINUM. NVNQVAM. MINVS. QVINQVAGINTA. ET. DVCENTA. MILLIA. Nam à capite superiore, cujus initium est LIBRI. ROMANI. sive ut arbitror reponendum, PLEBI. ROMANÆ. usque ad hoc Augustus nummarias & frumentarias largi-

tiones exsequitur. Supplevi autem ACCEPERUNT. HOMINUM. iis rejectis, quæ ad hanc lacunam explendam Lipsius affert, quia visus sum mihi sequi Augustum ducem, ejusque vestigiis insistere. Nam duo sunt in largitionibus singulis præcipua, quæ ille sibi memoriæ mandanda proposuit; quid dederit, & quam multis dederit. Cum igitur se duodecim frumentationes emensum jam dixisset, proximum erat, ut eorum ascriberet numerum, qui acceperant. Quamquam autem his addi tertium caput potest, quantum dederit; hoc tamen in solis expressum nummariis largitionibus videmus. Ubi enim certus erat frumenti numerus apponendus, satis habuit Augustus scribere infinite, datas à se duodecim frumentationes. Id quod ex horum fragmentorum inter se collatione verum esse constabit.

22. Non possum igitur Lipsio assentiri, qui hunc locum ita legit. QVALI. MEO. CONGIARIO. FRUMEN-

MENTI. MODIUM. NUNQVAM. MINUS. QVINQVAGINTA. ET. DUCENTA. MILLIA. Non solum quia non assequor, quid sibi velit his verbis; utrum datum singulis modium, an vero nunquam minus largitionibus singulis effusum ducentis quinquaginta modium millibus: verum etiam quia multis partibus majores sunt, & digniores Augusti liberalitate, ac prædicatione largitiones, quæ numero accipientium significantur. Nam ducenta quinquaginta modium millia, ut singulis dati fuerint modii quini, acceperunt hominum quinquaginta millia: at ex nostra emendatione frumentum, & omnia congiaria, de quibus supra facta erat mentio (nam hic numerus pertinet ad omnia) nunquam minus acceperunt hominum CCL. M. Neque hæc modo, sed multa præterea me adducunt ad rejiciendam æque illam alteram ejusdem emendationem. FRUMENTANTIUM. NVM. NVN-

QVAM. MINVS. QVINQVAGINTA. ET. DVCENTA. MILLIA. Namque Augustum tam perverse loquutum nemini unquam poterit persuaderi, qui Suetonium legerit capite LXXXVI. Illene ita loquatur, & eleganter se loqui prædicet? Illene vitet ineptias, qui sensa animi sui verbis illis exprimit apertius, quam his? FRVMENTANTIVM. NVMERVS. NUNQVAM. MINOR. DVCENTIS. QVINQVAGINTA. MILLIBVS His adde, quod non esse præteritum numerum eorum, quibus pecuniam erat dilargitus, clamant reliqua omnia breviarii hujus fragmenta. At is, qui sit expressus, non video. Sed & illa compendiaria nota NUM. aliena esse huic tabulæ videtur. Postremo una eademque ratione potest utraque emendatio jugulari. Cum enim duæ sint capitis partes, prior de frumentaria, posterior de nummaria largitione, atque huic non illi corru-

pta

pta hæc verba subjiciantur, cur sola frumentatione concluditur? cur hæc transferuntur in locum alienum, quæ possunt commode collocari in suo? sed de his jam nimis multa. Permittamus rem totam judicio eruditorum, & ab Augusto ad Tiberium transeamus, à quo auctum numerum accipientium frumentum colligit Lipsius ex his Taciti verbis lib. VI. *iisdem Coss.* (Cn. Domitio & M Furio anno V.C. DCCXXCV.) *gravitate annonæ juxta seditionẽ ventum. Multaq; & plures per dies in theatro licentius efflagitata, quam solitũ adversus Imperatorem. Queis commotus incusavit magistratus Patresq; quod non publica auctoritate populum coercuissent: addiditq; quibus è provinciis, & quanto majorem quam Augustus rei frumentariæ copiam advectaret. Si auxit*, inquit Lipsius, *numerum frumenti, ergo & frumentantium.* Præclare: si quidquid frumenti Romam advehendum Tiberius curabat, largitionibus effundebat. Sed eũ arbitror omniũ ur-

colentium commodis consuluisse, item ut Augustum, qui suscepta rei frumentariæ procuratione, Pompeji exemplo civitati universæ commeatum suppeditavit: imo habuit etiam frumentum vænale, ut Suetonii testimonio supra confirmavimus. Hoc igitur munus una cum imperio, cui erat annexum, cum suscepisset Tiberius, incidisse q́ aliquando caritas annonæ, prope abfuit populus à seditione facienda, non tamen in theatro abstinuit à verborum licentia, & ab efflagitanda aut cura majore in advectione frumenti, aut aliqua largitione. Hanc eo tempore minime populari, aut liberali seni, qualem eum discribit Suetonius, exprimere non potuit: illam, quanta esset, Tiberius ostendit, cum invecto in urbem è multis provinciis ingenti frumenti numero victum docuit à se ipsum Augustum. Hæc mihi verborum Taciti apertissima, & minime dubia videtur sententia, quam eo amplector libentius, quod inani ac levi u-

vi usus esset excusatione Tiberius, si verbum ullum de aucto à se numero frumentantium fecisset. Quid enim? tu quasi in specula constitutus, ut excubes, & invigiles pro Populo Romano universo, desque operam, ne inopia prematur rei frumentariæ, defunctum te putas munere tuo, admissa quota plebis parte ad publicas frumentationes? Dabat Augustus annonam gratuitam millibus ducentis: Tu numerum auxisti: fac esse trecenta. Reliqua multitudo urbem colentium ea major, quam tu alis, amplius duodecim partibus quid faciet? quis illi prospiciet? à quo annonam efflagitabit? An à Præfecto? at nos te huic curationi præfecimus. Tu vide, cui mandaris, atque atque ab eo, diligentiam exige, quam tu nobis debes. Hæc in Tiberium frivola excusatione culpam suam prætexentem jactare potuit plebs Romana: quamobrem ipse alteram arripuit, à qua non sunt aliena, quæ apud Tacitum legimus lib. IV.

Pla-

Plebes acri quidem annona fatigabatur, sed nulla in eo culpa ex Principe. Quin infecunditati terrarum, aut asperis maris obviam iit, quantum impendio diligentiaque poterat. Atque hac ratione plebi satisfacere Tiberius conatus est, non mentione ulla frumentariæ largitionis. Post Augustum Nero, quod quidem memoriæ proditum sit, primus frumentantium numerum auxit, donato militibus Prætorianis, qui erant eo sæculo minimum decem millia, frumento gratuito, quo ante ex modo annonæ utebantur, ut scribit Tacitus lib. XV. & Suetonius in Nerone capite X. Ab hoc tempore nihil certi reperio usque ad imperium Severi, qui quam multis dederit publicum frumentum, non obscure docet Xiphilinus his verbis. ὁ δὲ Σεβῆρος ἐπὶ τῆς δεκετηρίδος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐδωρήσατο τῷ τε ὁμίλῳ παντὶ τῷ σιτοδοτουμένῳ (ita enim legendum, non σιτοδουμένῳ, ut habent optimi etiam codices impressi) καὶ τοῖς στρατιώταις τοῖς δορυ-

δορυφόροις ἰσαρίθμους τοῖς τῆς ἡγεμονίας ἔτεσι χρυσοῦς. id est. *Severus cum decennalia imperii celebraret, universæ frumentantium multitudini, militibusq; Prætorianis tot aureos donavit, quot annos imperaverat.* Et mox εἰς τὴν δωρεὰν ταύτην πεντακισχίλιαι μυριάδες δραχμῶν ἀνηλώθησαν id est. *In id congiarium quinquies mille drachmarum myriades sunt erogatæ.* Quinqies mille drachmarum myriades sunt denarium quingenties centena millia, aut more Romano HS. bis millies, aureorum nostrorum quinque milliones ut vocant, veterum autem duntaxat vicies centena millia. Si igitur deni sunt singulis dati, accepere id congiarium hominum rotunde millia ducenta, totidemque per ea tempora publicum frumentum. Hæc mihi haud paullo certior frumentantium multitudinis Severo imperante investigandæ ratio videtur, quam ea, qua usi viri doctissimi è Spartiani verbis ad millia sexcenta accessisse collegerunt. Hic observo,

quamquam modo non par fuit numerus eorum; qui gratuitam annonam accipiebant ab Augusto & Severo; id tamen fuisse discriminis, quod ille Quiritibus tantum dabat, hic militibus etiam Prætorianis, qui si fuerunt per ea tempora quadraginta millia, ut Lipsio placet, Quiritium numerum redactum oportuit ad M. CLX. Hujus rei prima initia non comperi: suspicor tamen cœptum minui à Nerone plebis numerum, cum anno imperii X. sustulit, ut dixi, publicam frumentationem, XI. autem gratuitam annonam Prætorianis dedit. Ejus vestigia reliqui, opinor, Imperatores sequuti. Quæret quispiam, fueritne ullum tempus, cum cives omnes caperent publicum frumentum. Non videtur; & Senecæ locus lib. IV. de beneficiis capite XXVII qui obstare videbatur, fuit egregie à Lipsio in Admirandis explicatus. Neque est quod quisquam commoveatur iis largitionibus, quæ ante legem Semproniam sunt factæ,

in

in quibus memoriæ mandandis Plinius & Livius quasi de industria & composito utuntur populi nomine, quo uno cives omnes continentur. Plebem enim eo significatam fuisse docebunt cum alii multi, tum vero Livii libro II. & Valerii Maximi lib. IV. capite IV. de Agrippæ Menenii paupertate loci inter se collati. Hæc de accipientium numero observabam.

De iis, qui curabant publicum frumentum. Cap. VIII.

CVM de iis dixerimus, qui accipiebant publicum frumentum, proximum est, de iis ut quæramus, quibus commissa erat curatio ac distributio. Et curatio quidem fuit uno verbo eorum, quibus Romæ imposita erat publica annona, quos qui fuerint paucis expediam. Regibus pulsis rem suscepit Senatus; mox Aedilibus plebis hæc Reipublicæ pars mandata est;

ſemel extra ordinem ad L. Minucium, deinde ad Aediles curules tranſlata, diuque geſta præclare, uſque ad legem Semproniam, qua lege Gracchus an Aedilium curulium operam repudiarit, & ad alios hanc curationem tranſtulerit, non habeo dicere. Sane poſt legem Terentiam, quæ fuit Sempronia quinquaginta annis recentior, Prætorem de majeſtate curam geſſiſſe publici frumenti conſtat ex Pædiani argumento in Cornelianam. Ubi hæc leguntur. *Detulit nomen* (C. Cornelii) *Publius, ſubſcripſit Cajus; & cum L. Caſſius Prætor decimo die, ut mos eſt, adeſſe juſſiſſet, eoq; die ipſe non affuiſſet, ſeu avocatus propter publici frumenti curam, ſeu gratificans reo*: cum iis, quæ ſequuntur. L. Caſſius Prætor fuit M. Lepido, & L. Volcatio Coſſ. anno V. C. DCXXCVII. id eſt ſeptennio poſt latam legem Terentiam: ut mihi veniat in mentem ſuſpicari, ſi Aediles curules frumentaria procuratione altera harum legum ſoluti ſunt, Terentia poti-

us,

us, quam Sempronia solutos. Nam Gracchum infensum Patribus, quis credat gratiam ejus legis, qua reddere plebem sibi obnoxiam parabat, cum Prætore communicasse? Terentium contra veri admodum simile est, aucto mirum in modum lege sua numero frumenti urbi inferendi, ejusque largitione revocata, majorem magistratum ei curationi præficiendum putasse, non solum ut provinciam hanc administraret majore auctoritate, verum etiam ut esset in potestate Senatus. Terentiæ successit lex Clodia, qua Sex: Clodio homini impurissimo quidquid usp'ã frumenti fuit, traditũ est. Cicero pro Domo sua. *Scilicet tu homini egentissimo, & facinorissimo Sex. Clodio omne frumentum privatum & publicũ, omnes provincias frumentarias, omnes mancipes, omnes horreorũ claves lege tua tradidisti.* Et mox. *Quæritur etiã importuna pestis ex ore impurissimo Sex. Clodii rem frumentariam esse ereptã, summisq; in periculis ejus viri auxilium implorasse*

Rem-

Rempublicam, à quo sæpe se & servatam, & amplificatam esse meminisset. Is autem summus vir erat Cn: Pompejus, cui extra ordinem anno V. C. DCXCVI. altero à lege Clodia potestas rei frumentariæ toto orbe terrarum per quinquennium data est, Cicerone suadente, nuper ab eo in patriam restituto. Procuravit igitur annonam Pompejus usque ad annum ab V. C. DCCI. quo Prætoribus denuo esse hoc onus impositum suspicor, non affirmo. Creati deinde sunt a Cæsare Dictatore Prætores duo, totidemque Ædiles Cereales anno V. C. DCCIX. eodemque anno Brutus & Cassius Prætores, ille inter cives, hic inter peregrinos cum Cæsare cæso jurisdictione urbana abstinerent, neque ire ante tempus in provinciam honestum ac decorum putarent S. C. extra ordinem ita rei frumentariæ sunt præfecti, ut Brutus in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum, & ad urbem mittendum curarent. Qua illi curatione

ut

ut contumeliosa & sordida usi non videntur. Appianus civilium III. Cicero XV. ad Atticum epistola IX. & sequentibus. Anno ab V.C DCCXXXI. plebs Augustum, concursu ad eum facto stimulante fame, annonæ procurationem suscipere coegit. Sed eo adhuc superstite alter creatus est annonæ Præfectus, qui utrum Augusto se ultro abdicanti successerit, an vero sit ascitus ab eo tanquam collega in hac procuratione, nemo, quod sciam, veterum tradidit. Illud constat Augustum aliena opera usum in hoc negotio. Tradit enim Suetonius capite VIII. Tiberium civilium officiorum rudimentis administrasse curam annonæ, quæ arctior inciderat. Porro illa rudimenta quæ fuerint, docet Vellejus. *Quæstor undevicesimum annum agens capessere cœpit Rempublicam, maximamq; difficultatem annonæ ac rei frumentariæ inopiam Ostiæ, atque in urbe mandato vitrici moderatus est.* Jam nemo non videt Augustum annonæ

Præ-

tis animis in Tiberium jam rerum potitum plebs ierit in fame.

Claudium vero jus medio foro dicentem ita circumvasit clamoribus turbidis, & fragminibus panis appetiit, ut septus militum globo ægre se in Palatium reciperet, ut scribit Tacitus libro XII. & Suetonius capite XVIII. qui addit Claudium commotum hac seditione nihil non excogitasse ad invehendos etiam tempore hiberno commeatus. Quare & negotiatoribus certa lucra proposuisse, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset: & naves mercaturæ caussa fabricantibus magna commoda constituisse. Cum tamen Claudio imperante annonæ Præfectus esset Turranius ex Tacito libro XI. Ad hæc Antoninum cognomento Pium ob inopiæ frumentariæ suspicionem lapidibus à plebe Romana petitum narrat Victor. Quibus seditionibus admoniti Imperatores muneris sui, rei frumentariæ

studio·

ſtudioſiſſime proſpexerunt. Teſtes nummi veteres, quorum multi extant cum hac inſcriptione. ANNONA. AVGVSTA. id eſt Imperatore curante copioſe urbi illata. De his nummis legendus Antonius Auguſtinus Dialogo. II. Teſtes etiam ſunt veteres ſcriptores, quorum Plinius in Panegyrico Trajanum hoc nomine miris in cœlum laudibus evehit. Xiphilinus in Pertinace ſcriptum reliquit, cum Lætus in eum conjuravit, & Falconem conſulem Imperatorem creavit, Pertinacem ad mare fuiſſe commeatum inſpicientem. Severus denique tantam rei frumentariæ curam geſſit, ut ſeptem annorum canonem moriens reliquerit, ita ut quotidie LXXV. modium millia expendi poſſent. Auctor Spartianus. Quæ autem hoc loco ſunt à me collecta ad confirmandam ſuperiorem illam conjecturam meam, qui perpenderit, is fortaſſe Præfectum annonæ appellatum, reipſa curatorem & vicarium Principis fuiſſe mihi aſſen-

ſen-

sentietur. Cum præsertim accedat superioribus non leve argumentum, quod aucta adeo Præfecti prætorii auctoritate, ut imperium tantum non vice sacra moderaretur, ferret certe molem omnium curarum, hæc quoq; procuratio ei delata est. *Tricias enim copias*, ut est apud Cassiodorum in formula Præf. annonæ, *Præfectura prætoriana procurat*. Qui igitur frumenta in urbem convehenda curarunt, hi sunt.

De his qui frumentum distribuerunt. *Cap. IX.*

FRumentum publicum plebi distribuere aliis alii temporibus. Dum stetit Respublica, iisdem ferme, qui annonam procurabant; Ædiles plebis, Curules, L. Minutius extra ordinem, ut jam demonstravimus. Lege Sempronia quis distribuerit nō liquet: sed Gracchum ipsum præfuisse, aut saltem adfuisse, cum frumentum plebi daretur, ex iis intelligimus Ciceronis verbis Tusculana. III. quæ capite VI. re-

citavimus. Poſt legem Terentiam, ut curam geſſiſſe publici frumenti Prætorem, ita etiam diſtribuendum curaſſe veri haud abſimile eſt. Poſt Clodiam Pompejus extraordinaria ãnonæ præfectura frumentum etiam donavit, auctore Dione libro XXXIX. Biennio poſt, anno V. C. DCCIII. C. Curio tribunus plebis legẽ alimentariam jactavit, qua jubebat Ædiles metiri. Cœlius ad Ciceronẽ libro VIII. epiſt. VI. ſed eam latam non prodit. Idem legis Viariæ, quæ non diſſimilis eſſet Agrariæ Rulli, eodem loco mentionem facit, de qua non erit abs re Lipſii exem-
26 plo pauca obiter diſputare. Sunt, qui eam legem vocent Vivariam, quæ quid fuerit, certa conjectura non aſſequor: niſi forte ab eo, quod eſt vivere, nomen invenit, fuitque alimentariæ ſimilis, quod utraque de rebus ad victum neceſſariis erat promulgata; quod tamen ex iis, quæ mox dicam, falſum eſſe conſtabit. Aliis placet legem fuiſſe Vinariam; *Sed quæ comparatio*, inquit Lipſius

Lipsius, *erit vini ad agros? & repugnat res ipsa, sicut in viis.* Ego vero divisa Lipsii sententia, quatenus fuisse vinariam negat, assentior: quod esse quidquam in his rationibus momenti putat, eo in alia omnia. Ipse Vineariam scribit, *ut lex Curionis ad divisionem pertinuerit, quæ in Italia, & Campania præsertim multæ, sicut illa Rulli ad agrorum.* Sed quid argutamur? quid conjecturis rem certam atque exploratam indagatum imus? Sane Appianus lib. II. de bello civili hæc habet. ὁ δὲ Κουρίων εἰσηγεῖτο βαροτάτας ὁδῶν πολλῶν ἐπισκευάστε, καὶ κατασκευὰς, καὶ ἀυτὸν ἐπιστάτην ἀυτῶν ἐπὶ πενταετὲς εἶναι. *Curio ferebat ad populum de muniendis ac reficiendis viis, hanc sibi curationem in quinquennium deposcens.* Hæc apertissime de Viaria lege, non de Vinearia sunt scripta: illa non multo obscurius à Cicerone lib. VI. ad Atticum epist. I. extrema. *Vedius venit mihi obviam, cum duobus essedis, & rheda equis juncta, & lectica, & familia magna, pro*

si Curio legem pertulerit, sestertia centena pendat necesse est. Hæc satis docent quamobrem dixerit Cœlius legem Curionis Viariam similem Agrariæ Rulli fuisse. Nam Rullus quoque creari se lege sua volebat Decemvirum agris dividundis. Cicero Agraria II. *Quos tandem igitur Decemviros creari vult? se primum.* Dabatur eadem lege Decemviris potestas in quinquennium. Cicero ibidem. *Dat præterea potestatem verbo prætoriam, revera regiam; definit in quinquennium, facit sempiternam.* Quin etiam Rullus corrasa undique publice ac privatim pecunia montes auri spe devorarat, quibus inhiasse etiam Curionem Cicero significat. Atque hæc meo iudicio sunt capita, à quibus legũ Agrariæ & Viariæ ducenda similitudo est: quæ multo essent plura, si de Curionis lege aut à pluribus, qui ad nos pervenissent, veteribus scriptoribus, aut ab his, quos laudavimus, plura essent prodita. Quæ tamen accepimus, ejusmodi sunt, ut conjicere

jicere liceat, pleraque omnia ex Agraria Rulli in Viariã Curionis esse translata, ut Decemviratum, ut ornamenta, ut potestatem non modo id Italia, sed etiam in provinciis, & alia in genus. Quæ si vera sunt, ab iis etiam dissentiamus necesse est, qui legem Viariam fuisse ajunt, qua numerus jumentorum, vehiculorum, servorum civibus ad iter faciendum est definitus: quasi vero id sit vias munire ac sternere, de quo promulgata, ut ait Appianus, à Curione rogatio est. Sed redeamus è diverticulo in viam. Ut igitur dicere cœperam, Curio una cum Viaria, legem etiam alimentariam jactavit, qua jubebat Ædiles metiri. C. Cæsar Ædilibus suis Cerealibus id negotii, an mandarit obscurum est. Augustus anno V. C. DCCXXXI. cum annonæ est Præfectus, instituit, ut alii frumentum ad urbem advehendum curarent, alii dividerent; quo plures partem Reipublicæ caperent ex Suetonio capite XXXVII. Hi principio

duo tantum fuerunt lecti ex eorum numero, qui ante quinquennium præturam gessissent. Dio initio libri LIV. sed quinto post anno Augustus numerum auxit, instituitque ut magistratus singuli singulos ante triennium prætura functos nominarent, è quibus quatuor sorte legerentur, qui in dividendo frumento sibi invicem succederent, eodẽ auctore in actis anni DCCXXXVI. Iterum anno DCCLIX. in maximis annonæ difficultatibus viros consulares extra ordinem huic, ut arbitror, curationi præfecit. Quamquam non nego, curatores etiam esse potuisse. De superioribus illis præfectis frumento dando, adtribuendo, præter veteres inscriptiones, est apud Frontinum libro de Aquæductibus. II. locus sane dignus qui describatur. Ex eo enim ut ornati sint, intelligere licebit. *Censuerunt placere huic ordini, eos qui aquis publilis præessent, cum ejus rei caussa extra urbem essent, lictores binos, & servos publicos ternos, architectos singulos, & scribas librarios,*

rios accensos, præconesq́; totidem habere, quot habent ii, per quos frumentū plebi datur. Et paucis interjectis. *Utiq́; quibus apparitoribus ex hoc S. C. curatoribus aquarum uti liceret, eos diebus decem proximis, quibus S. C. factū esset, ad ærariū deferrent: quiq́; ita delati essent, iis prætores ærarii mercedem, cibaria, quanta præfecti frumento dando* (Ursinus legit. *quanta præfectis frumento*) *dare, deferreq́; solent, annua darent, & attribuerent.* Verba sunt veteris S. C. Augusti ævo facti, Q. Ælio Tuberone, & P. Fabio Maximo iterum Coss: quæ verba obiter docent apparitoribus magistratuum frumentum datum, certumque per ea tempora, & quasi solennem ejus modum fuisse. Post hæc tempora non memini me quidquam observare. Ad panē quod attinet, Valentiniano, Valente, & Gratiano imperantibus a Præfecto annonæ est distributus, ut legimus in Codicis Theodosiani titulis. De Canone frumētario urbis Romæ & De annonis civilibus & pane gradili.

De frumentariis provinciis. Cap. X.

Postrema superest disputationis pars de frumentariis provinciis, de iis scilicet, quæ & frumenti erant feraces, & magnũ ejus numerum populo Romano suppeditabant. Præcipuæ fuere Sicilia, Africa, Sardania, Hispania, Beotia, Macedonia, Chersonesus, Asia, Syria, Ægyptus, è quibus omnibus, si Ægyptum excipias ab Augusto provinciam factam, cum stante Republiá, tum vero etiam collapsa frumentum Romam advectum est, aut publicum ex vectigalibus, aut S. C. coemptum, aut privatum à mercatoribus, quod interdum fiscus emebat. Harum provinciarum meminit Cicero frumentaria in Verrem, & pro lege Manilia, ubi Siciliam, Africam, Sardaniam tria fuisse testatur frumentaria subsidia Reipublicæ. Ad Atticum lib. XV. epistol. IX. & sequenti, Varro de re Rustica, Livius multis locis, Plinius libro XVIII. capite VII. uno verbo pleriq; omnes

Græci & Latini rerum Romanarum
ſcriptores,qui tamen tres præcipue ce-
lebrant,Siciliam,Africam,Ægyptum,
è quibus ingentem frumenti numerum
quotannis Romæ illatum credere par
eſt. Atque ex Sicilia quidem, quam
M. Cato ille ſapiens cellam penariam
Reipublicæ, nutricem plebis Romanæ
nominavit, ut auctor eſt Cicero in
Verrem juriſdictione Siſilienſi,aut de-
cumarum, aut emptionis nomine ad-
vecta Romam quotannis ad octuagies
bis centena modium millia fuiſſe intel-
ligitur ex eadem Ciceronis frumenta-
ria. Ex iis DCCC. modium ſiculorum,
quæ DCCCCLX. ſunt Romanorum
millia lege Terentia importata ad lar-
gitiones faciendas ſupra diximus,quæ,
ſi verum eſt accepiſſe hac lege publicū
frumentum ad LX. hominum M. tres
paullo amplius menſes plebem Roma-
nam alverunt, cum eſſent menſtrua lar-
gitio CCC. M. modiorum. Africani
autem frumenti modum putat Lipſius 29
memoriæ mandatum à Plutarcho in

Cæſare, quem victo Scipione gloriatū prodit, regionem, quam ſubegerat, talem eſſe ac tantam, ut ex ea quotannis vectigalis nomine Populus Romanus præter olei pondo tricies centena M. percepturus eſſet frumenti CC.M. medimnum Atticorum, quæ ſunt modium Romanorum duodecies centena M. Sed cui poterit perſuaderi tam exiguum vectigal exactum ab Africa univerſa? Ne quis ergo temere accuſet Plutarchum, intelligendum eſt hæc ab eo ſcripta de quibuſdam tantum Africæ urbibus. Et quidem ingentem illam olei ſummam exactam à ſolis Leptitanis tradit aperte auctor commentariorum de bello Africano in calce. *Leptitanos, quorum ſuperioribus annis Juba bona diripuerat, & ad Senatum queſti per legatos, atq; arbitris à Senatu datis, ſua receperant, XXX. centenis millibus ponderibus olei in annos ſingulos multat.* De frumento res eſt obſcurior. Quamquam enim apud eundem ſcriptorem legimus Tiſdridanos propter humili-

tatem

tatem civitatis non pecunia, ut Hadrumetanos, & Thapsitanos, sed certo frumenti numero multatos; hoc tamen annuum vectigal an fuerit, non constat. Ut ut est, quæ de oleo sunt scripta, etiam frumentum aut ab una ex omnibus, aut à paucis Africæ urbibus fuisse exactum indicant. Quid autem reliquæ Africæ urbes, quid Mauritania ab Augusto provincia facta, quotannis pependerint, non fuisse consilium Plutarcho ibi tradere. Alio igitur iter convertendum, est & ipso quidem Lipsio duce, qui ad hanc rem illustrandam in II. de magnitudine R. cap. X. alterum affert locum Josephi ex oratione Argippæ ad Judeos, in qua affirmat Africam octo mensibus populum R. alere Ægyptum quaternis. Quare cum ex Ægypto Victore teste in Augusto, urbi illata sint annua ducenties centena M. modium frumenti, facile intelligitur Africam annua circiter quadringenties centena M. modium pependisse. Verum ne hac quidem ratione quidquam

promovemus. Cum enim hæc de diversis ætatibus memoriæ sint prodita, non temere ad unam videntur revocanda. Scripsit hæc Victor de Augusto, à quo Ægyptus vectigalis est facta; centesimo prope anno post Ægyptum subactam. Ante igitur quam par vectigal sub Augusto & Nerone pependisse hãc provinciam constet, nihil ex collatione horum locorum erui poterit, quod faciat ad rem nostram. Huc accedit,
28 quod suspectus mihi est Josephi locus, nec videtur conniventibus oculis prætereundus. Latet enim fortasse in eo maxime insigne & illustre mendaciũ, quod vero etiam, si quid in eo veri est, detrahit fidem. Non nego potuisse fieri, ut Romam ex Africa quotannis duplo major, quam ex Ægypto frumenti numerus inveheretur. Scio enim Africam maximam esse, & feracissimam; & video, quam fruminti vim dare potuerit uni urbi tertia prope pars orbis terrarum: id tamen Agrippæ, sive Josepho affirmanti quominus credam, facit a

vero

vero abhorrens ejus dictum de tanta annonæ vi Urbi illata ex his duabus provinciis, ut an unum victum populo R. suppeditarent. Metuo igitur, ne Agrippa in hac re ita servierit caussæ magis, quam veritati, ut in aliis plerisq; in eadem oratione, quas miror Lipsium credere, quam examinare maluisse. Porro Agrippam in hac re fuisse mentitum, vel illud documento est, quod si Ægyptus & Africa populum R. aluere, nil frumenta ex aliis provinciis importato opus fuit: at illatum Plinius testatur libro XVIII. capite VII. scribens de frumento. *Ex his generibus, quæ Romã invehuntur, levissimum est Gallicum atque è Chersoneso advectum. Quippe non excedunt in modium vicenas libras, si quis granum ipsum ponderet. adjicit Sardum selibras* (qui sex libras legunt, eos non sequor) *Alexandrinum & trientes. hoc & Siculi pondus. Bœotium totam libram adjicit, Africum & dodrantes.* Hoc frumento ex Gallia Chersoneso, Sardinia, Sicilia, Bœotia Romam in-

vecto, quæro quid factum sit, si solæ Africa & Ægyptus aluere populum R. Quid? quod ne alere quidem potuerunt? Cum sexcenties centena modium M. qui modus fuisse dicitur Africani simul & Ægyptii frumenti à vicies centenis hominum M. fuerint absumpta: Urbem autem, Lipsio teste (de cujus sententia alias disputabimus) coluerint ad quadragies centena M. Mitto peregrinos, qui dum in urbe moram, quamvis brevem, trahebant, ejus annona utebantur. Volo enim his tribui, quidquid parcebant lautiores, quibus panis obsonii loco erat. Si igitur quæ de Urbis frequentia traduntur, vera sunt, ut sane Lipsio videntur, vix semestria ab Africa & Ægypto alimenta populo R. fuerunt suppeditata. Dicet quispiam Injuria Josephum carpis, qui non de universa Urbem colentium multitudine hæc scripsit, sed de iis tantum qui gratuitum frumentum accipiebant; atque hoc dicit. Africanum & Ægyptium vectigal tantum fuisse, ut in-

ut ingens frumentantium multitudo illo octo, hoc quatuor reliquis anni mēsibus aleretur. Velim, qui hac defensione utitur, is me doceat, unde eruat, aut esse hic Agrippæ sermonem de largitione, aut Ægyptium præcipue, & Africanum frumentum largitionibus fuisse destinatum. Nam Josephi hic locus & est controversus, &, quód gravius est, rejicit à se hanc sententiam. Pugnat enim cum Agrippæ consilio apertissime, quod erat docere, levibus Judæos oneribus premi præ aliis provinciis populo R. subjectis, ex quibus Africa maxime & Ægyptus ingens quotañis vectigal persolvebant. At vectigalis hujus magnitudo ex eo frumenti numero, qui abibat in largitiones, intelligi non potest. Ponamus enī vel trecenta fuisse hominum M. imperante Nerone denos modios quot mēsibus capientia (omnia enim in tam bona caussa Lipsio largiar) subducta ratione, trecenties sexagies centena modium M. quotannis donata reperiemus.

emus. Sola igitur Africa non aluit mo-
do populum R. ſed tantum etiam fru-
menti dedit, ut reliqua eſſent anno ver-
tente quadragies centena modium M.
& præterea quidquid dabat Ægyptus;
quam ſummam Joſephus cur ſibi con-
temnendam, atq; omittendam putarit,
non video; cum tantum frumenti nu-
merum vix quatuor Siciliæ duabus de-
cumis perſolutis ſuppeditare potue-
rint. Quod ſi modus frumenti fuerunt
modii quini, quod & verius puto, ne
tertia quidem horum vectigalium pars
eſt ſignificata, & ſola Ægyptus populũ
R. aluit. Quid igitur ſi minus augere,
at hiſtorica fide æquare verbis ſtude-
bat vectigalium illorum magnitudinẽ,
is uſque adeo minuiſſe comperietur, ut
vel plus paullo dimidio, ut omnia lar-
giamur, vel ne tertiam quidem partẽ ſi
veriſimiliora ſequi velimus, ſignifica-
29 rit. Sic Joſephus quoquo ſe verterit, re-
prehẽdetur. Vidit hoc vir acutiſſimus,
ſed huic, qua de agimus, loci hujus in-
terpretationi mirum in modum addi-
ctus.

ctus, atque ut Josepho opem ferret, Victori adhibuit medicinam, & Ægyptũ dimidia vectigalis parte levavit. Suspicatus est enim in Victore legendum *ad centies centena modium millia.* Sed Victoris locus, mea quidem sententia, integer est: idque adeo ipse indicat, cum fidem iis astruens, quæ de ingenti frumenti numero ex una provincia Urbi illato mox erat dicturus, scribit, Augustum, ut annonæ Urbis Ægyptum copiosam efficeret, fossas incuria vetustatis limo clausas labore militum patefecisse, quod à Suetonio quoque capite XVIII. & à Dione libro LI. proditum est. Deinde illa subdit, quæ supra commemoravimus. *Hujus tempore annuá Urbi ducenties centena millia frumenti inferebantur*, significans ingentẽ hanc feracitatem Augusti operibus esse acceptam referendam. Profecto autem si uspiam alibi, in Ægypto fossas purgantibus, & paludes siccantibus ratio operæ constitit. Id reapse expertus est Augusti ævo C. Petronius Ægypti Præfe-
ctus,

ctus, non multo post quam provincias est facta, de quo Strabo legendus libro XVII. haud procul initio. Sed & Aureliano Principe, his ipsis operibus in Ægypto factis à Probo, qui postea imperavit, tanta est facta ad pristinum vectigal accessio, ut ex ea panibus in Urbe vænalibus unciam addiderit gratuitam. Sed altera etiam patet ad veritatem via, ut cum Ægipto Siciliam contendamus. Hæc enim partem Ægypti tertiam vix æquat magnitudine paucosque habet campos, qui fundant cũ centesimo, aut, si Ciceronem audimus, planè nullos, cum feracissimi efficiant cum decimo; & tamen bis & septuagies centena modium Romanorum M. quotannis populo R. pependit. Ægyptum autem triplo majorem, & multis partibus fertiliorem (reddebat enim Plinio teste, modius unus centenos) negabimus triplum, imo aliquanto minus dare potuisse? Mihi sane in mentem venit mirari, non plus etiam dedisse, post tantam adhibitã in ea excolenda

ab

ab Auguſt,& Petronio diligentiã: tantum abeſt, ut modum, quem Victor memoriæ mandavit minuendum putẽ. Imo fit, ut quomodo hæc à veteribus narrantur, videatur Sicilia ut grani pondere, ſic etiam fertilitate cum Ægypto certare. Ut enim par fuit tertiæ ejus parti, ſic amplius tertiam vectigalis partem perſolvit. Neq; eſt, quod quemquam commoveant duæ decumæ præbitæ à Sicilia. Ægyptum enim tantundem pependiſſe prodit Oroſius libro primo cap. VIII. de fame loquens, quam Joſephus Ægypto avertit. *Hujus temporis argumentum hiſtoriis, faſtiſque reticentibus, ipſa ſibi terra Ægypti teſtis pronuntiat, quæ tunc redacta in poteſtatem regiam, reſtitutaq; cultoribus ſuis ex omni fructu ſuo uſq; ad nunc quintæ partis inceſſabile vectigal exſolvit.* Hæc dici poſſunt pro Victoris loco, ad quẽ corrumpendum anſã dedit frumentaria largitio. Sed nil mirum ad eã enĩ mul- 30
ti præterea veterum ſcriporũm loci falſo revocãtur: ut unus de Tiberio al-

ter de

de Nerone apud Tacitum, tertius Vopisci de Aureliano, quartus Olympiodori apud Photium. Scribit Olympiodorus post Romam à Gottis captam Albinum Præfectum Urbis ea denuo instaurata scripsisse, non sufficere populo missos commeatus, cum Urbs in dies fieret frequentior: hisque adjecisse diurnum canonē esse quatuordecim millium, ut opinor, modiorum. Hunc Albinus expresserat, ut posset conjici ex eo, quanta ad eam diē hominū multitudo in Urbem confluxisset, non ad largitionem ullam significandam, quæ sane labante imperio, & Urbe recens vastata insignis fuisset, si donari potuissent. C. hominum millibus modii quini menstrui, aut panis, qui in frumenti jampridem successerat, pondo bina millibus CLXXX. De Taciti locis ex libro VI. & XV. Annaliū capite III. & VII. satis disputavi. Vopisci verba ex Aureliani epestola ad Præfectū annonæ in Electis afferuntur, cū tamē à pane gradili frumēti vicario, quo de agitur,

tur, mire sint aliena. His Cassiodori locus è libro VI. Variarum in formula Præfecti annonæ subjicitur, qui ad panem vænalem procul dubio pertinet. Eodem Victoris de Trajano referendus est locus, ut capite IV. ostendi. Sed hac de re nimis fortasse multa, modum igitur scribendi faciam, si prius modios Romanos, quorum passim in hac disputatione mentio est facta, revocavero ad Patavinos: ut quemadmodum regionum tabellis modus in angulo apponitur, ex quo earum magnitudo, urbiumque intervalla cognossi possint: sic habeant in calce hujus libelli studiosi antiquitatis, unde intelligant, quantæ fuerint hæ largitiones, atque in primis Ægyptium & Siculum vectigal. Unciæ igitur Romanæ veteres octodecim, Patavinæ libræ majori, quam grossam vocant, à subtili ut discernatur, respondent: ut à Laurentio Pignorio viro haud scio utrum meliore, an doctiore, utroque certe nomine mihi clarissimo animadversũ est. Quo fit,

fit ut ſiculi & Alexãdrini frumẽti modius librarũ circiter unius & viginti Romanarũ, Patavinas XIV. pepẽderit; & modii veterum terni ſextario noſtro pondo librarũ XLII. frumenti non optimæ notæ; modii autẽ triceni ſeni modio nõſtro ſextariũ duodenũ, maximæ aridorum menſuræ, ſint pares. Quare Auguſtus, qui emẽſus eſt quotañis modios ſexagenos ducentis hominũ millibus, circiter CCCXXXIV. Patavinorũ modiũ millia eſt largitus. Et Ægyptiũ vectigal, quod Victor expreſſit, Patavinorũ modiũ paullo minus DLVI.M. Siculũ autẽ id eſt binæ decumæ CC.M. ferme æquarit. Sed & illud conſtat, frumenti vim omnem, quã Auguſto imperante feraciſſima Ægyptus quotannis ferebat, fuiſſe modiũ Patavinorũ vices ſepties centenũ octoginta millium; Siculi autẽ frumenti numerum modium ferme decies centenũ M. quæ mihi ſummæ decantata harũ regionũ feracitate ſane exiguæ vidẽtur; tantum abeſt, de aliquid detrahendum putem.

FINIS.